

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija
Mokslo ir studijų departamentas

Humanitarinių ir socialinių mokslų strategijos rengimo darbo grupė

**LIETUVOS HUMANITARINIŲ IR SOCIALINIŲ
MOKSLŲ PLĖTROS STRATEGIJA
BENDROSIOS LIETUVOS MOKSLO PLĖTROS
STRATEGIJOS KONTEKSTE**

Vilnius, 2003

Turinys

Įžanga

ĮVADAS

1. Strategijos rengimo kontekstas
 - a. Įstatymai
 - b. Mokslo ir su mokslu susijusių sektorių strateginio planavimo dokumentai
 - c. Strategijos rengimo metodika
2. Rengėjai ir aprobata
 - a. Rengėjai
 - b. Konsultantai
 - c. Aprobata
3. Strategijos santrauka

SITUACIJOS ANALIZĖ

1. Aplinkos analizė
 - 1.1. Globalinės mokslo plėtros tendencijos (disciplinų aspektas)
 - 1.2. Hsm ir tarptautiniai mokslo tinklai (institucijų aspektas)
 - 1.3. Hsm ES mokslo politikoje
 - 1.4. Lietuvos mokslo politika ir hsm
 - 1.5. Hsm poreikis Lietuvos visuomenėje
 - 1.5.1. Socialinis gyvenimas
 - 1.5.2. Ūkis
 - 1.5.3. Kultūra
 - 1.5.4. Mokslo sistema
2. Ištekliai ir tendencijos
 - 2.1. Disciplinos
 - 2.2. Institucijos
 - 2.3. Veiklos sektoriai
 - 2.3.1. Moksliniai tyrimai
 - 2.3.2. Studijos
 - 2.3.3. Taikomoji veikla
3. SSGG matrica

STRATEGIJA

1. Lietuvos hsm misija
2. Lietuvos hsm plėtros vizija
3. Lietuvos hsm plėtros prioritetai
4. Prioritetinių plėtros kryptių tikslai
5. Lietuvos hsm plėtros uždaviniai ir priemonės

Ižanga

Šiuo metu Lietuvos mokslas yra atsidūręs sparčių ir esminių permainų akivaizdoje. Pagrindiniai jų faktoriai yra tokie:

- 1) globalizacijos, žinių visuomenės iššūkiai, technologinės plėtros proveržis;
- 2) Lietuvos integracija į ES ir kitas Vakarų pasaulio politines, ekonomines bei akademinės struktūras;
- 3) dar ne visiškai įveiktas Lietuvos mokslo atsilikimas ir izoliacija nuo Vakarų bei pasaulinio mokslo.

Šis kontekstas reikalauja strateginės žiūros į nacionalinę mokslo plėtrą.

Lietuvos valstybės strateginės plėtros planavimo kontekste yra vykdomas ir mokslo sistemos strateginis planavimas: principinės mokslo politikos nuostatos užfiksuotos valstybės ilgalaikės plėtros strategijoje¹ ir bendrajame programavimo dokumente²; parengta Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga³, Lietuvos mokslo politika išanalizuota Europos kontekste⁴, LRS Seimo patvirtintos valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos⁵, rengiamas Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planas⁶, egzistuoja Švietimo ir mokslo ministerijos strateginis veiklos planas 2003–2005 m.⁷, strateginis veiklos planas mokslui ir studijoms⁸ ir kt.

Tačiau šiuose dokumentuose daugiausia dėmesio skiriama fizinių, biomediciniųjų ir technikos (toliau **fbtm**) mokslų raidai. Humanitarinių ir socialinių mokslų (toliau **hsm**) plėtros problemos juose lieka šešėlyje. Hsm vaidmuo bei specifika nepakankamai įvertinama ir einamuosiuose mokslo administravimo dokumentuose bei procedūrose, kaip antai, mokslinės veiklos rezultatų vertinimo normatyvuose, mokslinių laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų teikimo nuostatuose ir kt. Neadekvatus požiūris į hsm susilaukia šių mokslų atstovų kritikos. Tokia situacija neatitinka nei strateginių Lietuvos interesų, nei globalinių bei europinių mokslo plėtros tendencijų.

Todėl 2003 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 226 buvo sudaryta hsm strategijos rengimo darbo grupė parengti nacionalinės hsm plėtros strategijai bendrosios Lietuvos mokslo plėtros strategijos kontekste. Čia pateikiamas šios *Strategijos* projektas.

¹ <http://www.lrv.lt/main.php?cat=303&gr=4&sub=2&d=3003>

² *Bendrasis programavimo dokumentas / LR Finansų ministerija, 2003.*

http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=%2Fweb%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2F695BF9E27E2A3B91C1256D1C003AB0BF%3FopenDocument&pathid=8D615A696B1E90E6C1256D17003BC29B

³ *Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga*, Vilnius: MSD prie ŠMM, 2001.

⁴ *Lietuvos mokslo politika Europos kontekste*, Vilnius: Justitia, 2002.

⁵ <http://www.smm.lt/kiti/strategija2003-12.doc>

⁶ <http://www.mokslas.lt/content/misc/priedai/pletra8.doc>

⁷ http://www.lrv.lt/12_vyr_dok/min-planai/2003_strat_plan_ministerijos/SMM_sutrumpintas_galutinis2003.doc

⁸ http://www.mokslas.lt/index.cgi?menu_item=strategic_plan

ĮVADAS

1. STRATEGIJOS RENGIMO KONTEKSTAS

Hsm strategija rengiama tokioje valstybės įstatymų ir jos reguliuojamų visuomenės funkcionavimo sektorių (mokslo ir technologijų, studijų, ūkio, kultūros) strateginio planavimo aplinkoje:

1.1. Įstatymai

2. Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymas;
3. Lietuvos Respublikos Aukštojo mokslo įstatymas.

1.2. Mokslo ir su mokslu susijusių sektorių strateginio planavimo dokumentai

1. *Valstybės ilgalaikės plėtros strategija*, patvirtinta LRS 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr.IX-1187⁹;
2. *Bendrojo programavimo dokumentas* (projektas)¹⁰;
3. *Lietuvos mokslo ir studijų plėtotės strateginės nuostatos - 2000*¹¹;
4. *Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga*, 2001;
5. LRV 2002 liepos 19 d. nutarimas „Dėl prioritetinių Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros kryptių patvirtinimo“;
6. 2002 gruodžio 3 d. Lietuvos politinių jėgų pasirašytas „Nacionalinis susitarimas siekiant ekonominės ir socialinės pažangos“;
7. *ŠMM strateginis veiklos planas 2003–2005 m.* (pritarta LRV Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 31 d. nutarimu Nr. 143)¹²;
8. *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos*, 2003¹³;
9. *Nacionalinės aukštojo mokslo plėtros 2003–2007 m. planas* (projektas)¹⁴;
10. *Strateginis veiklos planas mokslui ir studijoms*¹⁵.

1.3. Strategijos rengimo metodika

Strategija rengiama remiantis LRV 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827 patvirtinta Strateginio planavimo metodika¹⁶. Taip pat naudotasi Regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodika, 2002 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 482 patvirtinta Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro¹⁷.

⁹ <http://www.lrv.lt/main.php?cat=303&gr=4&sub=2&d=3003>

¹⁰ *Bendrasis programavimo dokumentas / LR Finansų ministerija. 2003.*
http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=%2Fweb%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2F695BF9E27E2A3B91C1256D1C003AB0BF%3FopenDocument&pathid=8D615A696B1E90E6C1256D17003BC29B

¹¹ <http://www.lmt.lt/DOKUMENTAI/kiti.php>

¹² http://www.lrv.lt/12_vyr_dok/min-planai/2003_strat_plan_ministerijos/SMM_sutrumpintas_galutinis2003.doc

¹³ <http://www.smm.lt/kiti/strategija2003-12.doc>

¹⁴ <http://www.mokslas.lt/content/misc/priedai/pletra8.doc>

¹⁵ http://www.mokslas.lt/index.cgi?menu_item=strategic_plan

¹⁶ http://www.lrv.lt/strateginis/Str_pl_metod.doc

¹⁷ <http://www.vrm.lt/>

2. RENGĖJAI IR APROBATA

2.1. Rengėjai

2003 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 226 sudaryta hsm strategijos rengimo darbo grupė (pedagoginis mokslo vardas, mokslo laipsnis, asmuo, mokslo kryptis, darbovietė ir pareigos):

1. Prof. dr. **Toma Birmontienė**, teisė, LTU Konstitucinės teisės katedros vedėja;
2. Doc. dr. **Alfredas Chmieliauskas**, vadyba ir administravimas, TAVM prorektorius;
3. Doc. dr. **Linas Čekanavičius**, ekonomika, VU Ekonomikos fakulteto prodekanas, Ekonomikos sisteminės analizės katedros vedėjas;
4. Prof. dr. **Leonidas Donskis**, filosofija, VDU Filosofijos katedros vedėjas, VDU Išeivijos studijų centro vyriausiasis mokslinis darbuotojas;
5. Doc. dr. **Audronė Glosienė**, komunikacija ir informacija, VU Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto direktorė;
6. Prof. dr. **Algis Krupavičius**, politikos mokslai, KTU Politikos ir viešojo administravimo instituto direktorius, profesorius
7. Habil. dr. **Alvydas Nikžentaitis**, istorija, LII direktorius;
8. **Almantas Samalavičius**, menotyra, VGTU lektorius, KFMI mokslinis bendradarbis;
9. Prof. habil. dr. **Giedrius Subačius**, filologija, LKI direktorius, University of Illinois at Chicago nuolatinis (*tenure*) profesorius;
10. Doc. dr. **Giedrius Viliūnas**, filologija, VU Lietuvių literatūros katedros vedėjas (grupės vadovas).

2.2. Konsultantai

1. Doc. dr. **Vytis Čiubrinskas**, etnologija ir antropologija, VU IF;
2. Doc. dr. **Kęstutis Dubnikas**, religijotyra, VU FsF;
3. Prof. dr. **Gediminas Merkys**, edukologija ir sociologija, KTU SMF;
4. Prof. dr. **Eglė Rimkutė**, psichologija, VU FsF;
5. Doc. dr. **Algimantas Valantiejus**, sociologija, KU.

2.3. Aprobata

1. 2003 m. birželio 30 d. strategijos metmenys aprobuoti Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamente įvykusiame svarstyme, kuriame dalyvavo ŠMM, SKVC, Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūros atstovai.
2. 2003 m. spalio 10 d. įvykusiame tarptautiniame seminare strategijos projektą teigiamai įvertino užsienio ekspertai: prof. Hans-Dieter Klingemann (Vokietija), prof. Hans Fix-Bonner (Vokietija), prof. Jukka Korpela (Suomija), prof. Tomas Hoskovec (Čekija).
3. 2003 m. spalio – lapkričio mėnesiais įvyko strategijos pristatymai ir aptarimai Lietuvos mokslo institucijose: Vilniaus pedagoginiame universitete (2003-10-28), Vilniaus universiteto Senato komisijoje (2003-11-05), Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete (2003-11-07), Klaipėdos universitete (2003-11-04), Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakultete (2003-11-12), Kultūros, filosofijos ir meno institute (2003-11-20). Visuose svarstymuose strategijos projektui iš esmės pritarta.

4. 2003 m. lapkričio 24 d. strategijos projektą palankiai įvertino Lietuvos mokslo tarybos sudaryta humanitarinių ir socialinių mokslų ekspertų grupė.
5. Gauti oficialūs Lietuvos teisės universiteto ir Vilniaus universiteto Teisės fakultetų, VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto, VU Lyčių studijų centro, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos atsiliepimai, iš esmės teigiamai vertinantys strategijos projektą ir siūlantys jam konkrečias pataisas ir papildymus.

3. STRATEGIJOS SANTRAUKA

Problema, kuri sprendžiama šioje strategijoje, apibūdina šie aspektai:

1. Kartu su visa mokslo sistema Lietuvos hsm patiria globalizacijos, žinių visuomenės ir technologinės plėtros proveržio iššūkius;
2. ES mokslo politikoje sm yra antraeiliai, o hm plėtra iš esmės palikta nacionalinių mokslo plėtros strategijų nuožiūrai;
3. Lietuvos mokslo politikoje hsm plėtros strategija nėra detalizuota;
4. Lietuvos visuomenėje, politikoje, ūkyje, kultūroje ir moksle jaučiamas hsm kompetencijų, tyrimų ir taikomosios veiklos poreikis.

Lietuvos hsm strategija orientuojama į du fundamentalius mokslo politikos laukus: (1) į aplinką, kurią hsm plėtrai sudaro *ES mokslo politika* ir (2) į nišą, kurią tokiai strategijai palieka dabartinis *Lietuvos mokslo strateginis planavimas*. Kiti strategijos orientyrai yra (3) *globalinės šiuolaikinio mokslo disciplinų raidos tendencijos*; (4) *tarptautinės mokslo institucijų sistemos realijos*; (5) *hsm bendrųjų kompetencijų, tyrimų ir taikomosios veiklos poreikis Lietuvos visuomenės, ūkio, kultūros ir mokslo srityse* ir (6) *dabartinių Lietuvos hsm išteklių ir tendencijos* (žr. 1 pav.). Visi šie faktoriai išsamiau aptariami strategijos **Situacijos analizės** dalyje. Analizuojant skiriami dvejopi – išorės (*aplinkos*) ir vidaus (*išteklų ir tendencijų*) situacijos veiksniai. Situacija analizuojama dviem – mokslo *disciplinų* ir šias disciplinas realizuojančių *institucijų* plotmėm. Hsm *veiklos sektoriais* laikomi moksliniai tyrimai, studijos ir taikomoji veikla (žr. 2 pav.).

Aktualiausiais hsm veiklos **misijos** aspektais laikomi:

- ❖ Lietuvos socialinės-ekonominės plėtros skatinimas globalizacijos sąlygomis;
- ❖ Lietuvos kultūrinės tapatybės tęstinumo ir lygiavertės raiškos ES ir pasaulyje užtikrinimas;
- ❖ Hsm potencialo panaudojimas kuriant mokslo žiniomis grįstą visuomenę.

Remiantis nurodyta problemos samprata, situacijos analize ir hsm misijos koncepcija, formuluojama tokia šiandieninių Lietuvos hsm plėtros **vizija**:

Lietuvos humanitariniai ir socialiniai mokslai:

- ❖ Formuoja moderniąsias socialinės ir kultūrinės analizės kompetencijas, projektuoja ir prognozuoja visuomenės raidą, skatina pilietinės visuomenės plėtotę;
- ❖ Mokslo žiniomis grindžia ūkio plėtrą, kuria palankią aplinką verslui, efektyviai prisideda prie Lietuvos visuomenės, valstybės, ūkio integravimo į ES

ir pasaulio socialines, ekonomines bei politines sistemas, padeda palaikyti nacionalinių ir transnacionalinių interesų pusiausvyrą politikos, ūkio ir verslo srityse;

- ❖ Veiksmingai prisideda prie Lietuvos kultūrinės tapatybės tęstinumo ir atnaujinimo, Lietuvos kultūros adekvačios raiškos Europos ir pasaulio kontekste, dalyvauja formuojant bendrą ES vertybių erdvę;
- ❖ Veiksmingai prisideda prie bendros mokslo intelektualinės ir vertybinės erdvės kūrimo, kūrybingumo, lygiavertiškumo ir partnerystės pagrindais dalyvauja bendroje Europos ir pasaulio mokslo erdvėje.

Siūlomos tokios Lietuvos hsm plėtros **prioritetinės kryptys**:

1. Veiklos efektyvumo didinimas.
2. Tarptautinių ryšių ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės užtikrinimas.
3. Lietuvos mokslo erdvės kūrimas (integracija).
4. Krypčių, šakų ir disciplinų sistemos plėtra (specializacija).

Prioritetinės plėtros kryptys konkretinamos tokiais **tikslais**:

1. Veiklos efektyvumo didinimas

- 1.1. Sukurti efektyvumą skatinančią hsm taikomosios veiklos valstybinio rėmimo sistemą;
- 1.2. Patobulinti hsm universitetines studijas;
- 1.3. Paskatinti hsm ir verslo sanglaudą;
- 1.4. Paskatinti hsm ir kultūros sferos sąveiką;
- 1.5. Efektyvinti hsm infrastruktūrą.

2. Tarptautinių ryšių ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės užtikrinimas

- 2.1. Užtikrinti pakankamą paramą Lietuvos hsm tarptautiniam bendradarbiavimui;
- 2.2. Suformuoti kokybės augimą skatinančius hsm produkcijos vertinimo kriterijus.

3. Lietuvos mokslo erdvės kūrimas (integracija)

- 3.1. Sukurti palankias sąlygas hsm ir hsm / fbtm disciplinų tarpusavio ryšių ir bendradarbiavimo plėtrai;
- 3.2. Patobulinti hsm ir hsm / fbtm institucijų tarpusavio sąveiką;
- 3.3. Paskatinti hsm bendruomenių konsolidaciją ir bendradarbiavimą.

4. Krypčių, šakų ir disciplinų sistemos plėtra (specializacija)

- 4.1. Krypčių, šakų, disciplinų sistemos plėtra.

4.2. Tradicinių ir naujų krypčių, šakų, disciplinų balansas.

Strategijos pabaigoje formuluojami konkretūs jos įgyvendinimo **uždaviniai** ir siūlomos preliminarios šių uždavinių sprendimo **priemonės**.

SITUACIJOS ANALIZĖ

1. APLINKOS ANALIZĖ

Šioje analizės dalyje aptariami svarbiausi iššūkiai, su kuriais globalinėje ir Lietuvos mokslo aplinkoje susiduria *visi arba dauguma* Lietuvos hsm. Analizuojant aplinką, skiriamos *mokslo disciplinų* ir *institucijų* plotmės (atitinkamai globalinės mokslo raidos tendencijos ir tarptautiniai mokslo tinklai); atskirai išskiriama išorinės ir vidaus *mokslo politikos* sritis (hsm ES ir Lietuvos mokslo politikoje), kurioje įsikomponuoja ir šis dokumentas; taip pat mėginamas identifikuoti *hsm poreikis* Lietuvos visuomenės gyvenimo, ūkio, kultūros ir bendrosios mokslo sistemos srityse. Kiek įmanoma, analizėje atsižvelgiama į *hsm veiklos sektorių* (moksliniai tyrimai, studijos ir taikomoji veikla) specifika.

1.1. Globalinės mokslo raidos tendencijos (disciplinų aspektas¹⁸)

1.1.1. XX a. pab. – XXI a. pr. hsm pirmiausia apibūdintini **daugia-paradigmiškumo** ir **daugiaperspektyviškumo** sąvokomis.

1.1.1.1. Akivaizdus **humanitarinių ir socialinių mokslų konvergencijos procesas**: humanitarėja daugelis socialinių mokslų disciplinų, o humanistika persiima socialinių mokslų metodais, priegomis ir žodynu (humanitariniuose moksluose paplitę terminai “kultūros kapitalas”, “simbolinis kapitalas”, “socialinė ekonomika”). Neįmanoma taip mechaniškai atriboti disciplinų, kaip tai darė XIX a. antros p. – XX a. pirmos p. teoretikai: istorijos nuo sociologijos, sociologijos – nuo ekonominės teorijos ir socialinės bei kultūrinės antropologijos, o socialinės filosofijos – nuo menotyros, semiotikos, literatūrologijos ir politikos mokslų. Komunikacijos teorija neišsivaizduojama be socialinės analizės ir be plataus kultūros studijų ciklo. Susiformavo vadinamosios paribio disciplinos bei metateorijos, kurių neįmanoma apibrėžti tik kaip humanitarinių ar socialinių mokslų: pvz., literatūros, meno sociologija, simbolinė antropologija, nekalbant apie tokias metateorijas kaip šiuolaikinė kultūros teorija, kurią kuria filosofai, sociologai, antropologai, ar apie civilizacijų analizę ir sąmoningumo istoriją. Hsm suartėjimo apraiškomis laikytinos tokios sritys, kaip antai: šiuolaikinė socialinė teorija, konstruojama filosofų, istorikų ir sociologų; kultūros teorija, kurią mūsų dienomis plėtoja filosofai, sociologai, antropologai, istorikai ir literatūrologai; socialinė antropologija, į kurią laisvai pasuka socialiniai filosofai ir idėjų istorikai; pagaliau, tai ir tokia filosofijos disciplina kaip socialinių mokslų filosofija.

1.1.1.2. Tas pat pasakytina ir apie hsm / fbtm santykį. Su hsm kompetencijomis susijusi **metamokslinės refleksijos, mokslinio diskurso, kritinės mokslo savimonės ir mokslo vaidmens visuomenėje legitimacijos, mokslinio mąstymo pagrindų formavimo** veikla. Moderniojoje epistemoje susiformavo hsm disciplinos, be kurių sunku išsivaizduoti bendrąją mokslinio pažinimo

¹⁸ Disciplinos sąvoka šiame dokumente taikoma mokslo kryptims, šakoms ir siauresniems mokslinės veiklos laukams įvardinti.

teoriją, šiuolaikinio mokslo savivoką –mokslo filosofija, technikos filosofija, simbolinė logika, semantika, semiotika, analitinė filosofija, mokslo sociologija, matematikos filosofija, fizikos filosofija, psichologijos filosofija ir kt.

1.1.2. Šiandieninis pasaulis pasižymi veržlia globalinių politinių, geografinių, ekonominių, socialinių, kultūrinių junginių plėtra, vis spartėjančia informacijos apykaita, itin dinamiška aukštųjų technologijų pažanga. Globalizacijos veiksmų poveikis visuomenei ir atskiram žmogui, kultūros paveldui, visuomenės subalansuotos plėtros poreikis, neigiamų globalizacijos padarinių neutralizavimas, šiandieninių technologinių ir socialinių sąlygų kuriamos naujos fundamentinių tyrimų galimybės – visa tai yra šiandieninių hsm veiklos erdvė, kuriai įsisavinti reikalingos modernių hsm kuriamos kompetencijos – **pasirengimas keistis, šiuolaikinė informacijos vadyba, bendrosios mokslo vadybos ir strateginio planavimo įgūdžiai.**

1.1.3. Tokios mokslo disciplinų raidos tendencijos daro esminį poveikį šiandieninio Vakarų pasaulio šalių **studijų koncepcijai**. Studijų koncepcijoje pabrėžiama *bendrujų kompetencijų ugdymo* ir gebėjimo keistis, persikvalifikuoti, mokytis visą gyvenimą svarba, kadangi paruošti konkrečiai specialybei dėl itin dinamiškos šiandienio pasaulio raidos daug kur nėra įmanoma. Daugelyje pasaulio šalių nenaudojama griežta studijų kryptių / specialybių perskyra, akcentuojamas studento susikuriamas individualus išsilavinimo profilis; itin daug dėmesio skiriama vadinamoms bendrosioms universitetinėms disciplinoms.

IŠVADOS: 1.1. Šiuolaikiniai hsm yra susipynę į vientisą disciplinų lauką; daugelis aktualių hsm idėjų ir rezultatų gimsta tarpdisciplininėje erdvėje. 1.2. Bendrojoje mokslo intelektualinėje erdvėje hsm esmingai prisideda prie metamokslinės refleksijos, mokslo legitimacijos, mokslo disciplinų tarpusavio integravimo funkcijų; formuoja visai mokslo sistemai svarbius bendrosios mokslo ir mokslinės informacijos vadybos įgūdžius, bendrąsias mokslinio darbo instrumentines kompetencijas. 1.4. Disciplinų integracija ir hsm vaidmuo bendrojoje mokslo disciplinų sistemoje tiesiogiai atsispindi šiandieninėje Vakarų pasaulio studijų koncepcijoje.

1.2. Hsm ir tarptautiniai mokslo tinklai (institucijų aspektas)

Vokiečių sociologas M. Kaase 1997 m. teigė, kad Europa dėl savo įvairovės yra „natūrali laboratorija“ humanitariniams ir socialiniams mokslams. Hsm disciplinų jungimasis Europos erdvėje įgauna vis didesnę pagreitį ir vyksta dažniausiai dviem formomis, būtent (1) per europinių disciplinos žurnalų atsiradimą, ir (2) per europinių disciplininių tinklų formavimąsi (pvz.: Europos politikos tyrimų konsorciumas, EPSNET, EPAN ir pan.).

1.2.1. Esminis institucinis komponentas, kuris skatina europinę ir globalinę hsm raidą – tai **tarpdisciplininių fundamentinių hsm tyrimų institutų tinklo formavimasis** (Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS, Wassenaar), Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences (Uppsala), Wissenschaftskolleg zu Berlin, Collegium Budapest, European University Institute (Florence) ir kiti). Dvi šių institutų funkcijos yra ypatingai svarbios: (1) jie tampa hsm tarpdisciplininių tyrimų generatoriais; (2) skatina europinių disciplininių tinklų vystymąsi.

1.2.2. Vienas iš 6 BP institucinių instrumentų yra **kompetencijos tinklai** (*Networks of Excellence*), kurių esmė yra stiprinti Europos mokslinę kompetenciją, mažinant mokslinių tyrimų erdvės susiskaidymą, jungiant reikalingus resursus, sutelkiant reikiamą mokslinį potencialą. NoE projektuose turi dalyvauti ne mažiau kaip 3 partneriai iš 3 ES valstybių narių arba asocijuotų šalių, rekomenduotina iki kelių dešimčių. Paprastai projektai trunka iki 5–7 metų. EK finansinė parama tokiems projektams siekia nuo kelių iki 10-20 mln. eurų¹⁹.

1.2.3. **Mokslo ir studijų institucijų** sistemoje didžiulė reikšmė teikiama **studentų ir mokslininkų mobilumui**. Laikoma norma, kad dalį savo studijų programos studentas įvykdo kitose aukštosiose mokyklose nei ta, kurioje studijos pradėtos / kuri išduoda aukštojo mokslo baigimo diplomą. Taip pat norma yra nuolatinės mokslinio personalo kelionės, stažuotės kituose mokslo centruose, nekalbant apie dalyvavimą konferencijose. JAV laikomasi praktikos universitetų dėstytojais priimti tik kitų universitetų auklėtinius, taip vengiant institucijų užsisklendimo savoje tradicijoje.

IŠVADOS: 2.1. Globalinėje mokslinių tyrimų infrastruktūroje ryškios (a) tarpdisciplininės integracijos ir (b) mokslinio potencialo koncentracijos tendencijos. 2.2. Mokslo ir studijų institucijų sistemoje ypač didelis vaidmuo teikiamas studentų ir mokslinio personalo mobilumui.

1.3. Hsm ES mokslo politikoje

Lietuvos mokslas šiuo metu yra ES mokslo politikos orbitoje. Lietuvos mokslo politikos ištekliai yra žymiu mastu sutelkti Lietuvos mokslui įtraukti į ES mokslo sistemą, jam pritaikyti prie ES reikalavimų, prijungti prie centralizuotų mokslo fondų ir programų. Tačiau atidesnė ES mokslo politikos dokumentų analizė rodo, kad jei socialiniams mokslams pastaraisiais metais pradėtas skirti kiek didesnis dėmesys, tai **humanitarinių mokslų plėtra** yra ta mokslo politikos sritis, kuri **ES mokslo politikoje paliekama nacionalinės mokslo politikos nuožiūrai**. Nacionalinė hsm politika turi *papildyti* bendrosios ES mokslo politikos realizavimo nacionalinį planą ir kartu su juo sudaryti integralios nacionalinės mokslo strategijos pagrindus. Kitaip nacionalinė mokslo politika lieka nesubalansuota, neturi aiškaus nacionalinio matmens, tampa mechaniška bendrųjų ES mokslo politikos nuostatų projekcija. Šiuo metu hsm, o ypač hm, dėmesio ES mokslo politikoje skiriama mažai, tačiau yra ženklų, jog ši situacija palengva keičiasi. Įsigilinti į ES kontekstą ir pasirengti plėtros proveržiui yra būtina, siekiant, kad Lietuvos hsm optimaliai išnaudotų potencialias ateities galimybes. Toliau pateikiama glausta svarbiausių hsm liečiančių ES mokslo politikos realiųjų apžvalga.²⁰

1.3.1. **Bendrosios ERA nuostatos ir hsm**. Vieningos *europinės mokslinių tyrimų erdvės* (angl. *European Research Area – ERA*) siekį Europos Komisija suformulavo dar 2000 m. sausio mėn. komunikate „Towards a European Research

¹⁹ <http://www.tpa.lt/6BP/6bp.htm>

²⁰ Plačiau žr. A. Glosienė, „Hsm Europos mokslinių tyrimų erdvėje“ (priedas).

Area²¹. ERA siekiama sukurti palankias sąlygas mokslinių tyrimų plėtrai, stiprinant mokslinę veiklą ir derinant Europos šalių mokslo politiką²². Siekiama konsoliduoti Europos mokslinių tyrimų pajėgumus, kurių fragmentiškumas, uždarumas ir nepakankamas patrauklumas privačioms investicijoms yra pagrindinės ES mokslo atsilikimo priežastys. Kuriama bendra mokslinių tyrimų ir mokslo politikos rodiklių sistema (*Benchmarking*)²³, dedamos pastangos vienyti Vakarų ir Rytų Europos mokslines bendruomenes.

1.3.1.1. 2000 m. kovo mėn. Lisabonoje įvykęs ES Tarybos susitikimas pagrindiniu ES tikslu išskėlė „tapimą *konkurencingiausia* ir dinamiškiausia žiniomis grįsta ekonomine sistema pasaulyje, užtikrinančia *tolygų / subalansuotą* ekonominį augimą su daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesne *socialine sanglauda* iki 2010 m.“²⁴. Numatoma visos Europos mastu vykdyti visuomenės tyrinėjimus siekiant didinti mokslo poveikį socialinei raidai; formuoti bendras etines nuostatas mokslinių tyrimų bei technologijų kūrimo ir jų taikymo srityse; modernizuoti Europos visuomenę, daugiau investuoti į žmones; plėtoti aktyvią užimtumo politiką. Šie tikslai kuria didelį **taikomosios sm veiklos poreikį**.

1.3.1.2. Nors **ERA** ir grindžiama įsitikinimu, kad tik hsm gali ir turi suteikti „rimtą mokslinį pagrindą šiandien patiriamų socialinių, ekonominių, politinių ir kultūrinių pokyčių analizei“²⁵, jos kūrimo mechanizmai ir struktūros dar nėra pasirengusios įtraukti hsm į politikos ir veiklos prioritetus. 2003 m. paskelbtame EK pranešime „ERA įgyvendinimas socialiniuose ir humanitariniuose moksluose“²⁶ pripažįstama, kad (a) **europiniame lygmenyje iki šiol nepavyko sutelkti kritinės hsm tyrimų masės**, kad hsm tyrimai daugiausia vykdomi nacionaliniame kontekste, kad europiniu bendradarbiavimu hsm gerokai atsiliko nuo ftmb. Kartu šiame pranešime pabrėžiama, kad (b) **nacionalinė politika hsm atžvilgiu neturi būti kopijuojama nuo ES politikos**, nes taip būtų prarandama galimybė plėtoti nacionalinius hsm prioritetus.

²¹ *Towards a European research area*: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, The Economic and Social Committee and the Committee of Regions. Brussels, 18 January 2000. <http://europa.eu.int/comm/research/era/pdf/com2000-6-en.pdf>

²² *The European Research Area* :An internal knowledge market. Brussels, 2002. <http://europa.eu.int/comm/research/era/leaflet/pdf/era_en.pdf>

²³ SEC(2002)129: Commission staff working paper on "Benchmarking of national RTD policies: First results".

ftp://ftp.cordis.lu/pub/rtd2002/docs/bench_sec129_02en.pdf; SEC(2001)1002: Commission staff working paper on Progress report on Benchmarking of national Research policies. "Key Figures 2001" have also been published separately (ISBN 92-894-1183-X).

ftp://ftp.cordis.lu/pub/rtd2002/docs/bench_sec1002_01en.doc; Annex to the progress report on benchmarking of national research policies.

ftp://ftp.cordis.lu/pub/rtd2002/docs/bench_sec1002_01annex.pdf

²⁴ http://www.europarl.eu.int/summits/lis1_en.htm

²⁵ 'Unity and diversity. The contribution of the social sciences and the humanities to the ERA - Conference Proceedings of the [Belgium Conference Presidency](#), Bruges, October 2001, 240 pages, ISBN 92-894-4342-1. ftp://ftp.cordis.lu/pub/citizens/docs/unity_and_diversity.pdf

²⁶ Implementation of the European Research Area in the Social and Human Sciences; John Smith, 73 p., Brussels 2003, ISBN 92-894-5269-2 ftp://ftp.cordis.lu/pub/citizens/docs/study_era_shs_03.pdf

1.3.1.3. Šiuo metu gyvai diskutuojama **Europos mokslo tarybos** (*European Research Council – ERC*) koncepcija²⁷. Pagal sumanymą ERC turėtų būti nepriklausoma institucija, kuri projektus vertintų vien pagal mokslinį lygį ir remtų tas tyrimų sritis, kurios šiuo metu netelpa į ES BP rėmus. Tai teikia vilčių kaip tik tokioje pozicijoje esantiems hsm.

1.3.2. **Žinių ekonomika / žinių visuomenė**. XXI amžiaus ekonomika dažnai vadinama *žinių* arba *žiniomis / žinojimu grįsta* ekonomika. Žinių ekonomika ir žinių visuomenė, pasak EK komunikato „Universitetų vaidmuo žinių Europoje“²⁸, kyla iš keturių tarpusavyje susijusių elementų: žinių gamybos, visų pirma per mokslinius tyrimus; žinių sklaidos per mokymą; jų sklaidos per informacijos ir komunikacijos technologijas ir jų pritaikymo technologinėse inovacijose.

1.3.2.1. 2EK Generaliniame tyrimų direktorate veikia direktoratas K *Žiniomis grįsta ekonomika ir visuomenė*, kuris prisideda prie ERA kūrimo socialinių mokslų, ekonomikos ir mokslo ir technologijos sąveikos srityse, o šio direktorato ketvirtasis padalinys (Unit 4) *Socialinių ir humanitarinių mokslų tyrimai* atsako už hsm tyrimus europiniame lygmenyje, konkrečiai, už 6 BP veiklos krypties *Socialinės-ekonominės žinių bazės stiprinimas* ir septintojo prioriteto *Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje* įgyvendinimą.

1.3.2.2. Tačiau būtina pastebėti, kad šių prioritetų kontekste visų pirma remiami ir skatinami tokie moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra, kurie greitai ir efektyviai pritaikomi praktikoje, versle, kurie leidžia tobulinti technologiškai visuomenės aprūpinimą vis greitesniais, mobilesniais, interaktyvesniais, patogesniais įrengimais ir aparatais. Technologijos pažanga suvokiama kaip civilizacijos panacėja; tuo tarpu fundamentaliems tyrimams čia neskiriama dėmesio.

1.3.3. **HSM ES 6 Bendrojoje programoje**. Pirmoji iš keturių 6 BP veiklos sritis apima du hsm artimus teminius prioritetus: (2) Informacinės visuomenės technologijos; (7) Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje.

1.3.3.1. Nors kultūrinių, edukacinių, socialinių tikslų būta ir ankstesnėse ES programose ir jų prioritetuose, tačiau reikia pabrėžti, kad **socialinės sanglaudos žinių visuomenėje, technologijomis perduodamo turinio ir kiti hsm konteksto klausimai BP taip ryškiai akcentuojami pirmą kartą.**

1.3.3.2. 6 BP yra nukreipta į **gigantiškus megaprojektus**, kuriais siekiama visai Europai reikšmingų rezultatų. Programa palankesnė didelėms mokslo struktūroms, kurios paprastai esti didelėse šalyse, o mažos šalys ir mažos institucijos lieka šešėlyje. Būtent tokios institucijos dominuoja Vidurio Europos šalyse²⁹.

²⁷ A European Research Council – the Debate. 12/02/2003.

http://www.esf.org/esf_genericpage.php?section=8&language=0&genericpage=1520#top (žiūrėta 2003 07 14)

²⁸ Commission communication "The role of the universities in the Europe of knowledge" - February 2003

ftp://ftp.cordis.lu/pub/documents_r5/natdir0000038/s_1940005_20030317_144432_GERC031941en.pdf

²⁹ POHORYLES, Ronald L. „Rethinking Research Policies in an Enlarging Europe: The European Research Area, the Nation States and the Researchers' World“, *Scenarios for Research Policies in the*

1.3.4. **HSM problematika kitose ES programose, dokumentuose ir iniciatyvose.** Viena reikšmingiausių net tik ES šalių-narių, bet ir šalių-kandidačių plėtrai patarųjų metų ES iniciatyvų yra vadinamosios *elektroninės Europos (eEurope)* iniciatyva ir jos versijos³⁰. Elektroninės Europos planuose ilgai apeitų **e-informacijos turinio, kokybės ir prieinamumo** klausimų svarba pabrėžta 2002 m. sausio mėn. Europos Sąjungos Tarybos rezoliucijoje *Dėl kultūros ir žinių visuomenės*³¹, kur teigiama, kad būtina konsoliduoti įvairias programas ir iniciatyvas, siekiant išsaugoti ir plėsti Europos kultūros paveldą, kalbinę ir kultūrinę įvairovę. Tokia yra *eContent* programa, kurios tikslas yra palaikyti Europos skaitmeninio turinio kūrimą, panaudojimą ir sklaidą, skatinti kalbinę ir kultūrinę įvairovę globaliuose tinkluose³². Šias programas siūloma derinti su e-mokymo bei e-darbo paslaugomis bei kitomis struktūrinių fondų finansuojamomis iniciatyvomis.

IŠVADOS: 3.1. Vieningos Europos mokslinių tyrimų erdvės kūrimo procese hsm kol kas yra menkai reprezentuojami. 3.2. ES socialinės-ekonominės plėtros projektai kuria didelį taikomosios sm veiklos poreikį. 3.3. ES mokslo politika, kuria siekiama koncentruoti mokslinius išteklius, nėra palanki mažų tautų mokslo centrų plėtotei. Šis objektyvus prieštaravimas reflektuojamas ir ES mokslo politikos dokumentuose. 3.4. Pastaruoju metu ES mokslo politikoje daugėja dėmesio hsm; kuriami europiniai paramos hsm plėtrai projektai.

1.4. Lietuvos mokslo politika ir hsm

Hsm yra neatskiriama Lietuvos mokslo sistemos dalis, jų plėtrą esmingai veikia bendrieji Lietuvos mokslo sistemos veiksniai. Skirtini *įstatyminės bazės, finansavimo ir reguliavimo* veiksniai.

1.4.1. Lietuvos mokslo sistemos teisinę bazę sudarantys **įstatymai** deklaruoja humanizuotą, integruotą su kultūra, kompleksišką Lietuvos mokslo ir studijų sistemos plėtrą.

1.4.1.1. Mokslo ir studijų įstatymas, priimtas dar 1991 m., grindžiamas tokiomis nuostatomis:

valstybė globoja ir remia mokslą bei studijas kaip ypač svarbias Lietuvos Respublikos kultūros ir ūkio sritis; įteisina mokslo ir studijų nedalomą vienovę; atsižvelgia į būtinumą humanizuoti mokslą ir studijas <...>.³³

Aukštojo mokslo įstatymas (2002) skelbia, kad

Candidate Countries in View of the European Research Area. Proceedings of a workshop, Budapest, September 17, 2002. EC, 2003, p. 36-37.

³⁰ *eEurope 2002: action plan*. Council of the European Commission, 2000 [žiūrėta 2003 vasario 3 dieną]. <http://europa.eu.int/information_society/eeurope/action_plan/index_en.htm>; *eEurope 2005: action plan*. European Council, 2002 [žiūrėta 2003 vasario 26 dieną]. <http://europa.eu.int/information_society/eeurope/action_plan/index_en.htm>; *eEurope+ 2003: action plan*. Candidate Countries with assistance of the European Commission, 2001 [žiūrėta 2003 vasario 1 dieną]. <http://europa.eu.int/information_society/topics/international/regulatory/eeuropeplus/index_en.htm>

³¹ Council resolution of 21 January 2002 on culture and the knowledge society (2002/C 32/01) <http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!C..>

³² <http://www.cordis.lu/econtent/>

³³ <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=674&Condition2=>

Aukštojo mokslo uždavinys – ugdyti išsilavinusią, mokslui ir naujausioms technologijoms bei kultūros vertybėms imlią asmenybę ir visuomenę, kurti, kausti ir skleisti mokslo žinias bei kultūros vertybes, įtvirtinti nacionalinės kultūros savitumą. Kaip esminė šalies ateities dvasinio ir materialiojo klestėjimo sąlyga, aukštasis mokslas studijomis, moksliniais tyrimais ar menine kūryba skatina naujų žinių ir kultūros vertybių kūrimą.³⁴

1.4.1.2. Vienas konceptualiausių Lietuvos mokslo strateginio planavimo dokumentų – **Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga** (toliau BK) akcentuoja būtinybę užtikrinti ne tik materialiąją, bet ir dvasinę Lietuvos piliečių gerovę, išsaugoti Lietuvos dvasinį ir kultūrinį tapatumą. Iš penkių BK pradžioje įvardintų pagrindinių Lietuvos [visuomenės bei mokslo] uždavinių du pirmi susiję su hsm:

- sudaryti sąlygas visokeriopam dvasiniam asmens ugdymui, grindžiamam pamatinėmis Vakarų krikščioniškos civilizacijos vertybėmis ir šiuolaikišku humanitariniu bei socialiniu išsilavinimu;
- plėtoti savitą ir kartu universalias dvasines vertybes ginančią ir teigiančią kultūrą <...>.³⁵

BK 15 puslapyje nurodoma:

Universitetai neturi siekti siauros specializacijos. MTP reikalauja plataus įvairių sričių požiūrio ir universalaus išsilavinimo, kuris gali būti pasiekiamas tik universiteto atmosferoje, integruojančioje socialinių, humanitarinių, gamtos, technikos ir kitų sričių mokslą bei studijas <...>. Trūkstant ūkiui ir verslui strateginio valdymo patirties ir specialistų, siauros profesinės studijos yra nepakankamos.

55 puslapyje teigiama:

<...> norint parengti pačią *nacionalinę [ūkio] plėtros strategiją reikės ženkliai suintensyvinti humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimus; vėliau reikės nuolat remtis jais koreguojant strategiją pakitus vidaus ir išorės sąlygoms. Veikiai tie tyrimai turės išeiti už grynai lietuviškų problemų rato, jeigu Lietuva norės vaidinti aktyvų vaidmenį formuojant ES politiką.* (išryškinta BK – red.)

Knygos pabaigoje akcentuojama būtinybė rengti visų šalies plėtros sričių strategijas (baltąsias knygas) bei jų įgyvendinimo programas (p. 145) ir

plėtoti būtinus šalies strategijos rengimui nuolatinius mokslinius tyrimus (socialinių ir humanitarinių mokslų), remiantis kurių rezultatais būtų galima nustatyti ekonominių, socialinių, kultūrinių ir politinių veiksnių ryšius (p. 146).

Tačiau toliau šių bendrų deklaracijų BK nenuėina. Knygos nuostatų įgyvendinimo programos koncepcijoje vienintelė hsm srities prioritėtinė mokslinių tyrimų kryptis apibūdinta taip:

- lietuvių kalbos, Lietuvos kultūros ir istorijos tyrimams, pagrįstiems bendriausiais tautos interesais – ugdyti tautinę savimone, pažinti savo kraštą, stiprinti visuomenės socialinę sveikatą, ugdyti visaverčius šalies piliečius <...>. (BK 146)

Tai XIX a. nacionalinio atgimimo ideologijos ir šiandieninės populistinės socialinės politikos klišių rinkinys; akivaizdus jų kontrastas su ultramoderniomis fbtm sričių plėtros perspektyvų charakteristikomis ir su hsm vaidmens bendrojoje šalies plėtroje bendru nusakymu. Toks pat neapibrėžtumas išlieka ir ŠMM MSD parengto LR nutarimo „Dėl Lietuvos mokslo ir technologijų baltosios knygos nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo“ priede – BK įgyvendinimo programoje ir priemonių plane³⁶. Galima daryti prielaidą, jog kalbant apie mokslą BK autorių daugiau ar mažiau sąmoningai orientuotasi į anglosaksišką *science* sampratą, kurioje nėra vietos *humanities*.

1.4.1.3. Technologizuota mokslo samprata ir BK tipo bendromis deklaracijomis hsm atžvilgiu pasižymi ir ir 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu LR Seimo patvirtina

³⁴ <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=157775&Condition2=>

³⁵ *Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga*, Vilnius: MSD prie ŠMM, 2001, 9.

³⁶ <http://www.mokslas.lt/ta/projektai/bknip3.doc> ; <http://www.mokslas.lt/ta/projektai/bkpriem3.doc> .

Valstybės ilgalaikės plėtros strategija³⁷ bei ES struktūrinių fondų panaudojimo Lietuvoje 2004–2006 m. programa – **Bendrasis programavimo dokumentas**³⁸. Čia irgi kalbama tik apie technologinius ir tikslųjų mokslų mokslinius tyrimus; parama švietimo, mokslo ir studijų infrastruktūrai čia numatoma tik kaip žinių visuomenės ir žinių ekonomikos vystymo pagalbiniė priemonė.

1.4.1.4. Kitokie akcentai dedami Lietuvos švietimo plėtotės strateginių nuostatų 2003–2013 m. projekte „**Švietimo gairės**“ (toliau ŠG)³⁹. Čia į pirmą planą keliamos žmogaus ir visuomenės vertybinės orientacijos, bendrosios humanistinės bei socialinės kompetencijos; aptariant studijų turinio kaitos perspektyvą, pabrėžiamas fundamentalus bei integruojantis hsm vaidmuo (ŠG 6–87, 146–150). Skirtingai nuo BK ir ją pratęsiiančių dokumentų, ŠG parengta daugiausia hsm atstovų, susijusių su švietimo reforma ir kultūros politikos sfera. Kaip ir BK, ŠG gerai argumentuota ES (švietimo ir kultūros srities) politikos dokumentais, globalizacijos ir žinių visuomenės plėtros argumentais. ŠG yra susijusios su dideliu dokumentų korpusu, skirtu Lietuvos švietimo sistemos reformai, nuosekliai vykdomai jau daugiau kaip dešimtmetis, bei su atitinkama kultūros bei visuomenės raidos vizija. Ši vizija apibūdintina kaip *humanistiškai bei socialiai orientuota*; ji išskleidžia hsm artimą požiūrį į BK deklaratyviai traktuojamas problemas ir nužymi **BK dokumentų komplekso neįvardintą Lietuvos mokslo plėtros sritį. BK ir ŠG nuostatų suderinimas** (ŠG nuostatas pratęsiant ir išskleidžiant fundamentinių tyrimų plotmėje bei joje koreliuojant su BK) **yra vienas Lietuvos hsm plėtros strategijos kūrimo kelių.**

1.4.1.5. Šių dviejų Lietuvos hsm plėtrą prognozuojančių dokumentų paketų politinės galios santykį rodo „**Nacionalinis susitarimas siekiant ekonominės ir socialinės pažangos**“. Jo antrame prioritete sakoma:

Orientacijos į žinių visuomenę pabrėžimas suponuoja valstybės rūpestį ne tik žinių ekonomika, bet ir kitais tautai ir valstybei svarbiais moksliniais tyrimais bei studijomis: istorija, kalba, kultūra... Tačiau, siekiant per 15 metų Lietuvoje sukurti europinį lygį atitinkančią žinių ekonomiką, švietimo, mokslo ir studijų sistema turi derintis prie šių ekonominių permąnų keliamų reikalavimų. Todėl papildomi valstybės ir ES paramos resursai moksliniams tyrimams bei studijoms turi būti koncentruojami tose srityse, kurios atitinka Europos studijų ir tyrimų erdvės kokybę, tarpe jų, ir srityse, kurios atitinka ekonomikos „proveržio“ kryptis.⁴⁰

Daugtaškis čia puikiai išreiškia marginalinį hsm tyrimų bei studijų statusą (jų net nepasistengta detalizuoti); mokslą ir studijas liečiančiose „Susitarimo“ vietose nuosekliai laikomasi BK komplekso požiūrio į mokslo plėtrą.

1.4.1.6. Hsm kompetencijų poreikį, išplaukiantį iš europinės konjunktūros, fiksuoja 2002 liepos 19 d. **LRV nutarimas Nr. 1182 „Dėl prioritetinių Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros kryptių patvirtinimo**“. Dvi iš aštuonių čia nurodomų 2002–2006 metų prioritetinės Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros kryptių yra susijusios su hsm:

1.2.2. piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje;

1.2.3. tautinio identiteto išsaugojimas globalizacijos sąlygomis⁴¹

³⁷ <http://www.lrv.lt/main.php?cat=303&gr=4&sub=2&d=3003>

³⁸ www.esparama.lt

³⁹ *Švietimo gairės. 2003–2012 metai. Projektas*, Vilnius: Švietimo kaitos fondas, 2002; http://www.smm.lt/reformos_d/file/strategines_nuostatos_santr.pdf

⁴⁰ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.viewdoc?p_int_tekst_id=20855

⁴¹ <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=172849&Condition2=>

Antrasis iš cituotų prioritetų yra lietuviškas akcentas iš ES mokslo politikos perimtu nuostatų rinkinyje. Jis sudaro būtinas plėtros prielaidas hsm kryptims, susijusioms su lituanistika⁴².

1.4.2. Kaip ir visą Lietuvos mokslą, hsm itin destruktiviai veikia nepakankamas Lietuvos mokslo **finansavimas**. Kaip žinoma, šiuo metu Lietuvoje mokslui skiriama tik apie 0,6 proc. BVP. Dėl itin žemų mokslo ir studijų institucijų darbuotojų atlyginimų yra smarkiai iškreipta mokslininkų kartų kaita, su dideliais sunkumais susiduria fundamentinių tyrimų sektorius. Šis veiksnys skaudžiausiai atsiliepa tiems hsm, kurių taikomasis aspektas yra silpnesnis, – tokiems kaip filologija, filosofija, menotyra. Tačiau visiškai neseniai Europos Komisija iškelė ambicingą siekį – iki 2010 m. mokslui skirti vidutiniškai 3 proc. BVP⁴³. Šioje perspektyvoje lauktinas padėties gerėjimas. Europos Sąjungoje prognozuojama, kad kasmetinis investicijų į mokslą augimas turės sudaryti 8%: maždaug 6% turėtų didėti viešosios / valstybinės investicijos ir 9% - privačios. Hsm (gal ne tiek socialinių, kiek humanitarinių mokslų) tyrimo laukas ne visada ir nebūtinai yra patrauklus privatiems investuotojams, todėl sąveika su privačiu sektoriumi Lietuvoje gali būti problemiška. Kita vertus, tai galbūt paskatintų tradiciškai nuo valstybinio finansavimo labiau priklausomus hsm tapti verslesniais ir aktyviau sąveikauti su praktika ir privačiu sektoriumi.

1.4.3. Pastarojo laiko **Lietuvos mokslo sistemos reguliavimo** bendrieji mechanizmai (mokslo institucijų mokslinės produkcijos vertinimas, finansavimo koeficientai bei tvarka, mokslininkų atestavimo tvarka) hsm iki šiol yra gana nepalankūs. Tik 2002 m. šią strategiją kuriančios darbo grupės pastangomis buvo parengti mokslinės produkcijos vertinimo normatyvai, kuriuose atsižvelgiama į hsm specifiką (platesnė mokslinių publikacijų skalė, artimesnis hsm ryšys su lokaliniu adresatu ir auditorija ir kt.)⁴⁴. Tačiau mokslo darbuotojų atestavimo, doktorantūros proceso dalyvių atrankos tvarkoje vis dar taikomi hsm specifikos neatitinkantys kriterijai. Kai kurie esamos Lietuvos mokslo finansavimo tvarkos elementai, pavyzdžiui, finansavimo dalies susiejimas su užsakymų, gautų iš ūkio subjektų, kiekiu, hsm pastato į nelygiavertę padėtį ryškesnį taikomąjį, komercinį pobūdį turinčių fbtm atžvilgiu. Hsm prastai atstovaujami Lietuvos mokslo politikos institucijose (Lietuvos mokslo taryboje, LR Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamente ir kt.). Čia pažymėtina, kad minėtas ES siekis iš esmės didinti investicijas mokslui labai sustiprina mokslo plėtros strateginio planavimo ir mokslo vadybos poreikį.

IŠVADOS: 4.1. Principinės Lietuvos mokslo politikos nuostatos yra palankios hsm plėtrai, tačiau detalizacijos lygmenyje dominuoja fbtm aukštųjų technologijų sektoriaus interesai, o hsm atžvilgiu ryškios marginalizacijos arba ignoravimo tendencijos. 4.2. Nepakankamas Lietuvos mokslo finansavimas itin skaudžiai

⁴² Lituanistika sovietiniais laikais buvo suvokiama tik kaip lietuvių kalbos, literatūros ir tautosakos mokslų sritis. Hsm strategijos kūrimo darbo grupė remia tikslesnę išplėstinę lituanistikos sampratą, kuri apima lietuvių kalbotyros, Lietuvos literatūros, Lietuvos etnologijos, Lietuvos istorijos, Lietuvos knygotyros, Lietuvos filosofijos istorijos ir Lietuvos meno istorijos tyrimus.

⁴³ "More research for Europe: towards 3% of GDP": Communication from the Commission. 11.09.2002.

ftp://ftp.cordis.lu/pub/documents_r5/natdir0000023/s_1869005_20020913_174005_GERC021869en.pdf

⁴⁴ <http://www.mii.lt/anketa/>

atsiliepia fundamentalaus pobūdžio hsm, dėl aptartų išorinių aplinkybių bei savo prigimties neturintiems galimybių gauti didesnių papildomų lėšų iš ES šaltinių arba mokslo taikomosios veiklos. 4.3. Lietuvos mokslo reguliavimo sistema kai kuriais mechanizmais neatitinka hsm specifikos.

1.5. Hsm poreikis Lietuvos visuomenėje

Hsm poreikis Lietuvos visuomenėje per pastaruosius keliolika metų nebuvo vienodas ir šiandien taip pat nėra aiškiai artikuliuotas. Per nepriklausomybės laikotarpį pastebima dalies hsm disciplinų socialinio vaidmens kaita (pvz., vadinamosios lituanistikos, praradusios sovietiniu periodu turėjusios ideologinį vaidmenį); su tuo susijusi jų identiteto ir legitimacijos krizė ir prestižo sumažėjimas (meno, lituanistinių filologijos šakų). Kita vertus, neabejotiną plėtros proveržio poreikį rodo auganti šių sričių **kompetencijos paklausa** įvairiose Lietuvos visuomenės, ūkio ir kultūros vidaus gyvenimo srityse, ypač mokymosi visą gyvenimą, socialinės atskirties įveikimo, žiniomis grįstos ekonomikos ir žinių visuomenės, el. vyriausybės, el. demokratijos, el. savivaldos ir kitų šiuolaikinių politinių ir socialinių pokyčių kontekste.

1.5.1. Lietuvos valstybės plėtotė kuria nuolatinį **hsm fundamentinių tyrimų poreikį** – Lietuvos visuomenės ir valstybės istorijos bei šiandieninės situacijos, jos tapatybę bei orientacijas šiandieniname pasaulyje grindžiančių kultūros fenomenų analizės, mokslinės refleksijos užduotis. Daugelio hsm, o ypač humanitarinių mokslų, tyrimai dažniausiai nėra nukreipti į trumpalaikius rezultatus ir vienkartinius tikslus, jų poveikis ir įtaka sociumui ir kultūrai turi ilgalaikiškumo, tolimesnės ateities dimensiją. Baigiantis Lietuvos posovietinės transformacijos sunkumų laikotarpiui šis poreikis ateityje turėtų augti. Hsm fundamentinių tyrimų poreikio augimas ypač prognozuotinas todėl, kad daugelyje (gal net daugumoje) hsm krypčių esamas fundamentinių tyrimų įdirbis yra nepakankamas: dėl istorinių aplinkybių dauguma Lietuvos visuomenės ir kultūros istorijos sričių ištyrinėtos labai menkai; mažai kur esama originalios teorinės minties mokyklų. Tai sudaro didžiulį kontrastą ne tik su didžiųjų ES šalių, bet ir su Lietuvos kaimynių – šalių kandidačių hsm įdirbiu. Papildomą hsm tyrimų poreikį kuria integracijos į ES procesas, reikalingas kvalifikuotos analizės ir ekspertizės; aukšto intelektualinio lygio valstybinių plėtros programų. Integruojantis į ES hsm lygio suvienodinimas yra būtinas ir norint išlikti globalioje mokslo rinkoje, išlaikyti savo tapatybę, atlikti lygiaverčio bendrosios ES mokslo, politikos ir ūkio erdvės partnerio funkcijas.

1.5.2. Lietuvos aukštosios mokyklos per pastaruosius keliolika metų išgyvena didžiulį **hsm studijų programų paklausos bumą**. Jį lemia visi išvardinti faktoriai. Nėra abejonės, kad socialinių paslaugų, kultūros ir valdymo sferų poreikiai ateityje, augant Lietuvos valstybės ir visuomenės gerovei, integruojantis į ES, tik augs. Lietuvos ūkis, perėjęs į rinkos ekonomikos režimą, sukūrė iki šiol nepatenkintą ekonomikos, vadybos, informacijos specialistų poreikį. Visa tai konstatuojama ir Lietuvos aukštojo mokslo plėtros plano projekte.⁴⁵ Globalizacijos, ES integracijos ir Lietuvos tautinio identiteto išsaugojimo nuostatos kontekste garantuojama ir mažiau atraktyvių rinkos požiūriu hsm krypčių paklausa (aktualėjanti *bendrujų vertybių*

⁴⁵ <http://www.mokslas.lt/content/misc/priedai/pletra8.doc>

ugdymo ir palaikymo problematika). Pažymėtina, kad Lietuvos mokslo politikos proteguojamų aukštųjų technologijų studijos procentiškai nepriklauso prie populiariausių, be to, būtent šių sričių specialistai sudaro didžiausią procentą Lietuvos „protų nuotėkio“.

1.5.3. Hsm taikomosios veiklos poreikis. Verslo, vadybos, teisės, politikos m., komunikacijos ir informacijos mokslų prioritetai. Daugelio hsm sričių mokslininkų dalyvavimas būtinas, siekiant įtakoti valstybės valdymą kaip vieną pagrindinių valstybės reformos ir jos konkurencinio pranašumo globalizacijos kontekste kūrimo sąlygų. Informacijos ir komunikacijos technologijų ir tinklų „socialinė ir ekonominė įtaka sudaro naujas veiklos kokybės prielaidas pagrindiniams atsirandančios informacinės visuomenės dalyviams – piliečiams, organizacijoms, vyriausybėms. Dėl technologijų ir globalizacijos rekonstruojamas darbo pobūdis, transformuojamos organizacijos, iš esmės – pertvarkoma visuomenė. Organizacijos tampa nebe hierarchinėmis, kompleksinėmis, o daugiau decentralizuotomis, tikslinėmis tinklinio tipo institucijomis“⁴⁶. Keičiasi informacijos bei žinių visuomenės kūrimo vertybinė orientacija – prioritetas teikiamas nebe technologijoms, o informacijos *turiniui* ir jos *prieinamumui*. Naujoji ekonomika, neretai vadinama informacijos ekonomika, skaitmenine ir žinių ekonomika, iš principo keičia viešosios politikos nuostatas dėl informacijos prieinamumo visuomenei, visuomenės nenutrūkstamo švietimo ir mokymosi. Savo ruožtu, technologijos keičia patį informacinės sąveikos, prieigos prie informacijos išteklių ir mokymosi procesus. Visa tai sąlygoja ne tik sparčias permainas profesinėje, socialinėje, politinėje, ekonominėje ir kitose sferose, bet ir labai išplečia hsm socialinių ir profesinių ryšių geografiją.

IŠVADOS: 5.1. Hsm fundamentiniai tyrimai būtini Lietuvos visuomenės ir valstybės, ūkio, kultūros ir mokslo sistemos strateginiams interesams. Dėl sąlygiško atsilikimo kai kuriose kryptyse artimiausiu metu lauktinas ir skatintinas jų plėtros šuolis. 5.2. Hsm formuojamų bendrųjų kompetencijų ir taikomosios veiklos poreikį visuomenėje atspindi hsm studijų programų populiarumas. 5.3. Hsm, ypač sm, turi didžiules ir nepakankamai išnaudojamas taikomosios veiklos perspektyvas.

⁴⁶ GUDAUSKAS, Renaldas. Pratarė. *Informacijos mokslai*, 16 (2001), p. 7.

IŠTEKLIAI IR TENDENCIJOS

Šioje situacijos analizės dalyje aptariamas esamo Lietuvos hsm potencialo ir jo raidos tendencijų bendrieji bruožai. Laikomasi hsm *disciplinų* ir *institucijų* perskyros; kaip hsm veiklos sektoriai traktuojamos *mokslinių tyrimų, studijų* ir *taikomosios veiklos* sritys. Atskirų hsm krypčių / šakų ištekliai ir tendencijos papildomai charakterizuojami atskirai (žr. *priedus*).

1.6. Disciplinos

2.1.1. **Hsm disciplinos.** LRV 1997 11 11 d. nutarimu Nr. 1247 patvirtinta Lietuvos mokslų klasifikacija nurodo tokias hsm kryptis⁴⁷:

HUMANITARINIAI MOKSLAI

Filosofija

Teologija

Menotyra

Filologija

Istorija

Komunikacija ir informacija

Etnologija

SOCIALINIAI MOKSLAI

Teisė

Politikos mokslai

Vadyba ir administravimas

Ekonomika

Sociologija

Psichologija

Edukologija

2.1.2. **Disciplinų tarpusavio ryšiai.** Reikia pažymėti, kad pasaulyje hsm krypčių skirstymas gerokai įvairuoja. Kai kurios pasaulyje žinomos hsm kryptys Lietuvos mokslų klasifikacijoje nėra reprezentuojamos arba Lietuvos klasifikacija jas laiko kitų sričių šakomis (antropologija, religijotyra). Lietuvoje egzistuoja hsm tyrimų laukai, kurie neturi vietos galiojančioje klasifikacijoje (lyčių studijos, orientalistika). Kai kurios hsm kryptys susideda iš labai skirtingų šakų, kurių tarpusavio ryšiai kokybiškai mažai skiriasi nuo krypčių ryšių: menotyra (dailėtyra, muzikologija, architektūra), filologija (kalbotyra ir literatūros mokslas), etnologija (tautosakos mokslas⁴⁸, tautodailė, etnomuzikologija ir kt.), komunikacijos ir informacijos mokslai (dokumentacija, informacija, bibliotekininkystė, knygotyra ir kt.).

2.1.3. **Tradicinės ir naujos disciplinos. Plėtros dinamika.** Hsm srityse globaliniu mastu pastebima kai kurių tradicinių disciplinų transformacija ir naujų radimasis. Šios tendencijos būdingos ir Lietuvai. Papildomas faktorius yra tas, kad sovietmečiu dalis hsm krypčių Lietuvoje buvo itin suvaržytos arba apskritai neplėtojamos, todėl per pastaruosius 14 metų Lietuvoje jos faktiškai gimė iš naujo. Tokios kryptys Lietuvoje yra vadybos ir administravimo, politikos, iš dalies

⁴⁷ <http://www.vmsfondas.lt/klasifikacija.htm>

⁴⁸ Kai kurie tautosakininkai savo mokslo šaką priskiria filologijai.

ekonomikos mokslai. Su plėtra susijusios transformacijos pavyzdys – komunikacijos ir informacijos mokslai (buvusi bibliotekininkystė ir knygotyra). Sąlygiškai pastovesnės tradicinės hsm kryptys yra filosofija, teologija, filologija, istorija, menotyra, sociologija, psichologija, edukologija, nors jose taip pat vyksta intensyvūs kaitos procesai.

2.1.4. Mokslo intelektualinio potencialo pagrindą sudaro tos krypties, šakos mokslininkų įdirbio, **tradicijos ir mokslo mokyklų** būklė. Ją apibūdinantys parametrai yra *tyrimų inovatyvumas, plėtros dinamika, atvirumas / uždarumas naujovėms ir kaimyninėms disciplinoms, pripažinimas pasaulyje*. Šiuo požiūriu Lietuvos hsm yra nevienodi. Mažuma jų remiasi maždaug šimto metų Lietuvos mokslo tradicija, jos pagrindu susiformavusiomis mokyklomis, kai kurias atvejais turinčiomis ir tarptautinį pripažinimą. Tai daugiausia humanitarinės lituanistinės kryptys ir sritys: lietuvių kalbotyra (tradicija + pasaulyje pripažinta baltistikos mokykla), Lietuvos istorijos, filosofijos, lietuvių literatūros, tautosakos mokslai, lietuvių menotyra (tradicija siekia tarpukario arba dar ankstesnius laikus; tarptautinis pripažinimas ribotas). Dauguma dabartinių Lietuvos hsm, ypač sm, gilesnės tradicijos neturi arba ji buvo visiškai suardyta sovietinės okupacijos metais. Per pastaruosius keliolika metų šie mokslai išgyveno vidutinio mokslinio lygio at- arba sukūrimo (teisė, ekonomika, sociologija) ar net pirminės legitimacijos ir institucionalizacijos stadiją (politikos mokslai, vadyba ir administravimas). Svarbiausi jų plėtros varikliai buvo taikomosios veiklos ir studijų poreikiai. Dalis šių jaunų disciplinų yra dar nebaigusios institucionalizacijos (socialinė antropologija, religijotyra) ir reikalauja specifinės traktuotės.

2.1.5. Iš esmės visi Lietuvos hsm pastaraisiais metais išgyveno **Vakarų mokslinės minties akumuliacinio** etapą, tačiau metodologinis atsilikimas daugumoje jų dar nėra visiškai įveiktas.

2.1.6. Iki šiol neįveikta Lietuvos hsm disciplinų **tarpusavio izoliacija ir tyrimų laukų fragmentacija**. Tai paaiškinama sovietinės mokslo sistemos mentaliniu paveldu ir šiandienine hsm institucijų situacija.

IŠVADOS: 1.1. Lietuvos hsm disciplinų nomenklatūra, nors per pastaruosius keliolika metų gana dinamiškai kitusi, nėra tobula, joje neatsispindi visa realiai egzistuojančių tyrimų laukų įvairovė, nėra reprezentuojamos kai kurios vakarietiškos mokslo kryptys. 1.2. Lietuvos hsm tradicijų ir mokslo mokyklų būklė yra labai kontrastinga. Dalis, daugiausia hm, disciplinų remiasi gana solidžiais nacionaliniais pagrindais, o kita, didesnė dalis, daugiausia sm, yra vienoje ar kitoje mokyklų ir tradicijų formavimo stadijoje. 1.3. Daugumoje disciplinų dar neįveiktas metodologinis atsilikimas nuo Vakarų. 1.4. Didžiausia Lietuvos hsm disciplinų yda – jų tarpusavio izoliacija.

1.7. Institucijos

Mokslo infrastruktūra apima bendrus ir pakankamus resursus, kurie įgalina vykdyti mokslinius tyrimus ir sukuria pridėtinę vertę, skleisdami šių tyrimų rezultatus. Schematizuojant galima pasakyti, kad ji susideda iš **mokslo, studijų ir mokslo taikomosios veiklos** institucijų. Šias institucijas ir atitinkamas jų funkcijas (mokslo

tyrimai, studijos, taikomoji veikla) prasminga laikyti *hsm veiklos sektoriais*. Lietuvos hsm institucijų sąrašas pateikiamas atskiru priedu (žr. *1 priedą*). Jų sudaromą infrastruktūrą galima apibūdinti kaip pakankamai išplėtotą, tačiau turinčią esminių funkcinių sutrikimų ir spragų.

2.2.1. Hsm institucijų sistema pasaulyje ir Europoje turi keletą elementų: (1) didžioji tyrimų dalis tenka universitetų katedroms ir institutams; (2) neuniversitetiniai institutai, paprastai atliekantys fundamentinius hsm tyrimus arba teikiantys profesinės infrastruktūros paslaugas (kaip Vokietijos GESIS, ZUMA ir pan.); (3) nacionalinės tyrimų projektų finansavimo organizacijos ir fondai. Šalia šių organizacinių struktūrų gali būti (4) valstybiniai tyrimų padaliniai prie ministerijų, kurie specializuojasi siaurose srityse ir taikomuosiuose tyrimuose, ir (5) privatūs institutai, kurie tyrimus vykdo pagal kontraktus. **Lietuvoje hsm yra dvinarės** – mokslo institutų ir aukštųjų mokyklų – **mokslo ir studijų sistemos dalis**. 1990-1999 m. vyko ekstensyvus šios sistemos hsm sektorių augimas, susijęs su naujų universitetų kūrimusi, naujų specialybių (politologija) atsiradimu, studijų humanizavimo poreikiu, siekiu likviduoti sovietinių hsm atsilikimą. Buvo atidaromos naujos katedros, universitetiniai institutai, darbuotojų skaičius padidėjo ir anksčiau egzistavusiuose institutuose; buvo sukurtas ir naujas Kultūros ir meno institutas, veikęs iki 2002 m. Hsm darbų Lietuvoje taip pat atlieka ir kai kurių fbtm institucijų mokslininkai, taip pat neuniversitetinėse aukštojo mokslo institucijose (kolegijose), tyrimų centruose ir privačiose institucijose įstaigose dirbantys mokslininkai (žr. objekto apibūdinimą). *Ši institucinė infrastuktūra suteikia pakankamą manevro erdvę hsm plėtrai būtinoms pertvarkoms.*

2.2.2. Itin problemiškas Lietuvos hsm sistemos bruožas yra **specialių profesinės infrastruktūros institucijų stoka**: duomenų bazių, archyvų, mokslo informacijos tarnybų ir informacijos politikos daugelyje krypčių būklė yra nepatenkinama, visiškai neatitinkanti besiformuojančios informacijos visuomenės mokslo sąlygų ir poreikių, kas iš esmės mažina konkurencines hsm galimybes Europoje ir pasaulyje.

2.2.3. Lietuvos hsm institucijų tinklas iš esmės tebėra **valstybinis**. Tai lemia institucijų konkurencijos ir adaptyvumo stoką. Atskirai pažymėtina **stoka hsm tyrimų organizacijų ir fondų**, pajėgių perimti besibaigiančią Atviros Lietuvos fondo hsm leidybos ir tyrimų (ypač pilietinės visuomenės formavimo ir viešosios politikos srityse) projektų misiją. Situacija čia yra artima kritinei, mažai kam įsisąmoninus faktą, kad dauguma posovietinės Lietuvos fundamentaliųjų hsm vertimų išėjo būtent ALF užsakymu ir lėšomis. VMSF šios funkcijos neatlieka dėl pernelyg siauros, technokratinės mokslo sampratos ir ideologijos.

2.2.4. Esminė Lietuvos hsm institucinės infrastruktūros yda yra jų **tarpusavio izoliacija**. Ekstensyvus hsm institucijų augimas skatino kvalifikuotų specialistų poreikį, tačiau šis buvo tenkinimas atsižvelgiant ne visos mokslo bendruomenės, o į siaurus institucinius poreikius. Universitetai ėmė ruošti „kadrus sau“ iš „savo kadru“. Institucinė priklausomybė tapo svarbesnė negu kandidatų į doktorantūrą kvalifikacija. Padidėjus darbo vietų hsm atstovams, jų mobilumas ne padidėjo, tačiau dar labiau sumažėjo. Šis susiskaidymas itin ryškus *mokslo leidinių srityje*, kurioje kiekviena hsm institucija siekia leisti atskirą savo krypties leidinį.

2.3.5. Daugelyje Lietuvos hsm krypčių, tiek naujų, tiek tradicinių, stinga **intelektu kritinės masės** – Lietuvos mokslininkų bendruomenės yra mažos, jose negali vykti visavertis mokslinis dialogas. Institucijų mažumas ir fragmentacija kliudo

kaip lygiaverčiams partneriams įsijungti į europinius kompetencijos tinklus, o nelygiavertis dalyvavimas gresia ir taip negausaus Lietuvos hsm intelekto „išsiurbimu“, tarnybiniu vaidmeniu didžiųjų ES ir pasaulio mokslo centrų projektuose, kas hsm atveju būtų nenaudinga arba net grėsminga nacionaliniams interesams. Būdai šiai situacijai taisyti yra keli: (a) stiprinti egzistuojančias mokslo bendruomenes, skatinti jų disciplininį vidaus dialogą, (b) gausinti Lietuvos nacionaliniams interesams svarbias mokslininkų grupes, (c) stiprinti tarpdisciplininius ryšius bei tyrimus, mokslininkų universalumą, (d) reikiamu mastu remtis tarptautiniais mokslo tinklais.

2.3.5. Lietuvos hsm **tarptautinės integracijos** srityje per nepriklausomybės metus įvyko nemaža teigiamų poslinkių. Ypač ryški ir iš esmės nereikalaujanti korektyvų tarptautinė integracija įvyko *studijų* srityje. *Fundamentinių tyrimų* ir *taikomosios veiklos* srityse integracijos būklė išlieka kontrastinga. Daugumos hsm ryškiausi mokslininkai persiorientavo nuo vienpusių kontaktų Rytuose į naujus kontaktus Vakaruose. Dalies hsm atstovų šie ryšiai yra *regioninio* pobūdžio: Vidurio ir Rytų Europoje, pirmiausia kaimyninėmis šalimis: Lenkija, Baltijos šalimis, Skandinavija ir Vokietija, mažiau Vakarų Europoje ir už jos ribų. Tačiau tenka pažymėti, kad ryšiai su užsieniu dažnai yra nelygiaverčiai: Lietuovs mokslininkai yra kitose šalyse kuriamų projektų vykdytojai, o ne jų sumanytojai. Prie tokios būklės prisideda disciplininis ir institucinis susiskaidymas ir atitinkamos infrastruktūros stoka. Šią situaciją iliustruoja faktas, kad nė viena Lietuvos institucija iki šiol nėra Europos mokslo fondo narė. Tas pat liečia ir užsienyje studijuojančius Lietuvos hsm studentus, doktorantus, kurie dažnai tik tiekia lietuvišką medžiagą tos šalies profesūrai. Tačiau į šią situaciją prasminga pažvelgti ir kitaip: sėkmingos, net ir nelygiavertės, integracijos pavyzdžiai rodo Lietuvos hsm paklausą tarptautinėje mokslo rinkoje, taigi Lietuvos intelekto eksporto galimybę.

2.3.6. Didelė, nors nelygiavertė skirtingose hsm kryptyse problema yra **mokslininkų pamaina**. Taikomosios karjeros požiūriu patraukliose srityse (ekonomika, teisė, vadyba ir pan.) mažai jaunesnės ir net vidurinės kartos mokslininkų, dirbančių fundamentinių tyrimų srityje; visose hsm kryptyse paplitusi daugiadarbystė, neleidžianti susikoncentruoti prie mokslo uždavinių sprendimo. Detali atskirų Lietuvos hsm kryptų situacijos analizė parodė, kad didesnėje jų dalyje *protų nuotėkis* įprastine prasme (išvykimas dirbti į užsienį) *nėra itin aktualus*. Aktualesni kiti šios problemos pavidalai, susiję su „**protų nepriteklumi**“ dėl mokslinio darbo finansinio patrauklumo stokos; gabaus jaunimo „**vidinis nuotėkis**“ į patrauklesnes verslo, politikos, administravimo sritis. Visgi atskirų Lietuvos hsm kryptų situacijos analizės rodo, kad daugelyje jų jau vyrauja jauna, posovietinė mokslininkų karta. Šis kartų pasikeitimas sudaro rimtą esminio hsm atsinaujinimo prielaidą.

IŠVADOS: 2.1. Hsm institucijų infrastruktūra Lietuvoje yra pakankamai išplėta, tačiau nesubalansuota. Joms stoka specializacijos, didžiausias dalis sistemoje užima fundamentaliojo mokslo ir universalios studijų įstaigos; trūksta taikomojo, tarnybinio ir vadybinio pobūdžio įstaigų. Pastebima institucijų infrastruktūros silpnybė yra nevalstybinio sektoriaus silpnumas. 2.2. Institucijos, kaip ir disciplinos, yra tarpusavyje izoliuotos, nekomunikuojančios; juntamas atotrūkis tiek tarp mokslo ir studijų įstaigų, tiek tarp jų ir hsm taikomosios veiklos sričių. 2.3. Institucijų, kaip ir disciplinų, tarpusavio izoliacija trukdo lygiavertei Lietuvos hsm integracijai į tarptautinius mokslo tinklus, kelia grėsmę nacionalinės hsm misijos vykdymui. 2.4.

Hsm institucijos išgyvena aštrią, nors skirtingose kryptyse ir nevienodą, mokslininkų pamainos problemą. Ji labiausiai susijusi su mokslinio darbo finansinio patrauklumo stoka.

1.8. Veiklos sektoriai

2.3.1. Moksliniai tyrimai. Šiandieninė Lietuvos hsm tyrimų būklė yra kontrastinga. Tradicijas ir mokyklas turinčiose kryptyse kiekybiniais rodikliais išreiškiamas tyrimų lygis išlieka gana aukštas (filologija) ar net kyla (istorija), nors ir ribojamas disciplinų bei institucijų analizėje nurodytų aplinkybių; reliatyviai naujose bei rinkos konkurenciją patiriančiose kryptyse (vadyba ir administravimas, ekonomika) juntamas jų vakuumas. Dėl institucinių ir administracinių veiksmų tradicinėse kryptyse ir apskritai tradicinio akademizmo sferoje juntama orientacija į publikacijas ir „grynąjį“ mokslą (*publication- and curiosity driven research*) visuomeniškai aktualaus mokslo (*change-driven research*) sąskaita. „Karštose“ kryptyse, kurių plėtrą skatina rinka ir globaliniai žinių visuomenės, tarptautinės integracijos veiksniai, taip pat nevalstybiniame hsm sektoriuje, galima justti priešingą tendenciją.

2.3.2. Studijos. Hsm vietos Lietuvos studijų sistemoje problematika apima mokslo ir studijų santykį; hsm kaip bendrojo universitetinio išsilavinimo pagrindo būklę; atskirų hsm studijų kryptių problematiką. Pirmuoju aspektu galima konstatuoti *studijų plėtros mokslo sąskaita, studijų atotrūkio nuo mokslo* tendencijas; antruoju – *studijų fragmentaciją, perdėtą specializaciją ir bendrojo universitetinio lygmens sunykimą*; trečiasis aspektas dar reikalauja išsamesnio empirinių duomenų apibendrinimo ir diferencijuoto aptarimo.

2.3.2.1. Naujų universitetų Lietuvoje kūrimosi banga padidino valstybės finansinių išteklių poreikius, dėl to prasidėjo Lietuvos aukštojo mokslo komercializacija. Universitetai pradėjo „medžioti“ studentus, išaugo **dėstytojų pedagoginiai krūviai mokslinių tyrimų sąskaita**. Iš kilo pavojus dėstytojų mokslinei kvalifikacijai, o tuo pačiu ir studijų kokybei. Pedagoginių krūvių augimas paskatino ir institucijų izoliaciją – siekdami išlaikyti savą pedagoginį personalą, universitetai ėmė atsisakinėti mokslinių institutų darbuotojų kaip paskaitininkų paslaugų. Kai kurie institutų darbuotojai taip prarado galimybę perteikti savo žinias studentijai, o tai savo ruožtu atsiliepia studijų kokybei.

2.3.2.2. Akivaizdi Lietuvos studijų sistemos silpnybė – **studijų programų perdėta specializacija, tarpusavio uždarumas ir bendrojo universitetinio lavinimo lygmens silpnumas**. Nors egzistuoja įstatymiškai įtvirtintos bendrojo universitetinio lavinimo, studijų programos pagrindų ir specialiojo lavinimo dalykų proporcijos (BA/BSc pakopoje atitinkamai ne mažiau kaip 24, 40 ir 64 kreditai iš 160), realiai neveikia bendrojo universitetinio lavinimo dalykų rinka, šiai daliai priskiriami antraeilės reikšmės, iš esmės net neuniversitetiniai dalykai (kaip kompiuterių pagrindai, svetimų kalbų mokymas), o studijų programos pagrindų ir specialiojo lavinimo dalis programose taip išpūsta, kad studentai neturi galimybės studijuoti dvi (*major* ir *minor*) studijų programas arba rinktis tarpdisciplinines „laisvasias“ studijas. Tokia Lietuvos studijų sistemos būklė ypač nepalanki hsm studijų plėtrai, kadangi daugelis hsm kryptių galėtų pretenduoti į

bendrojo universitetinio lavinimo dalykų arba antrosios studijų programos statusą (dar plg. globalines hsm disciplinų ir institucijų plėtros tendencijas).

2.3.3. Taikomoji veikla. Paplitęs Lietuvos hsm taikomosios veiklos bruožas – jos netolydumas, atotrūkis nuo mokslo ir studijų. Tai būdinga net „karštom“ hsm sritims, kaip vadyba ir administravimas, ekonomika, komunikacija ir informacija. Jose pastebimas autonomiškų komercinių arba valstybinių taikomųjų sektorių formavimasis (valstybės, finansinių įstaigų analitiniai padaliniai, viešosios nuomonės tyrimų agentūros), kuriuose dažnai remiamasi iš mokslo ir studijų įstaigų perviliotu personalu, tačiau nesinaudojama tų įstaigų organizacine baze (iš dalies dėl tos bazės nepaslinkumo ir neadekvatumo). „Vėsių“ hsm sričių, kaip filologija, istorija, filosofija, taikymo galimybės neišnaudojamos dėl koordinacijos stokos (pavyzdžiai – ne visada sklandi Valstybinės kalbos komisijos veikla, Grūto parko visuomeninis rezonansas, kuriame aiškiai stigo istorijos ekspertų balso); mokslo reguliavimo sistemos neadekvatumo (iki 2002 m. galiojusi mokslo produkcijos vertinimo sistema iš šių rezultatų eliminavo hsm esmingą socialinės kritikos, kultūros refleksijos funkciją, realizuojamą plačiajai intelektualinei visuomenei adresuotomis publikacijomis, dalyvavimu viešajame diskurse, ekspertiniu darbu); kultūros, švietimo, socialinės politikos vadybinių spragų.

IŠVADOS: 3.1. Hsm fundamentiniuose tyrimuose juntama dvejopos tendencijos: (a) susmulkėjimas, užsidarymas savitiksliaje akademizme, (b) akademizmo, fundamentalumo stoka. Šios tendencijos susijusios su netolygiu hsm disciplinų ir institucijų išsiplėtojimu ir nevienodu santykiu su rinka. 3.2. Dabartinė Lietuvos studijų sistema varžo šiuolaikiškų hsm plėtrą. 3.3. Hsm taikomosios veiklos situacija yra labai netolygi, priklausoma nuo rinkos konjunktūros; esama mokslo reguliavimo sistema ir taikomųjų įstaigų infrastruktūra rodo šios srities specifikos suvokimo ir aiškios politikos stoką.

3. SSGG MATRICA

SSGG matrica sudaryta remiantis strategijos objekto (*Stiprybės* ir *Silpnybės*) ir aplinkos (*Galimybės* ir *Grėsmės*) koncepcija. Matrica komentuoja *visiems arba daugumai hsm* reikšmingus vidaus ir išorės veiksnius. Šaltinis: atskirų hsm krypčių situacijos analizės ir atraminės studijos⁴⁹.

STIPRYBĖS

<i>Sektorius</i>	<i>A. Disciplinos</i>	<i>B. Institucijos</i>
<i>Moksliniai tyrimai</i>	1. Unikalumas (objekto aspektu) 2. Stipri vietinė tradicija, susiformavusios mokslinės mokyklos (daugelis HM) 3. Paradigmų kaita, tarptautinės patirties akumuliacija, perimant Vakarų šalių standartus 4. Metodologijos ir tyrimų lauko paslankumas ir junglumas, tarpdisciplininė prigimtis 5. Metadisciplininis pobūdis 6. Ryšys su vertybėmis bei pasaulėžiūra	7. Disciplinoje vyrauja jauna mokslininkų karta (daugiausia HM) 8. Išplėtotas ir gana tolygiai geografiškai pasiskirstęs institucinis tinklas, didelė organizacinė įvairovė
<i>Studijos</i>	9. Kompetencijų universalumas, horizontali sklaida; 10. Sudaro vakarietiško modelio bendrojo un-tinio išsilavinimo pagrindus	11. Platus ir visuotinai prieinamas nacionalinis aukštojo mokslo tinklas 12. Didelė studijų programų pasiūla ir įvairovė 13. Veikia tarptautiniai studijų mainai
<i>Taikomoji veikla</i>	14. Didelė visuomeninė paklausa 15. Tiesioginis ryšys su verslu ir politika	16. Gana pajėgus ir dinamiškas komercinių ir valstybinių taikomųjų įstaigų tinklas

SILPNYBĖS

<i>Sektorius</i>	<i>A. Disciplinos</i>	<i>B. Institucijos</i>
<i>Moksliniai tyrimai</i>	1. Stiprių vietinių tradicijų stoka (daugelis SM) 2. Metodologinis atsilikimas, pasyvumas 3. Provincialumas, uždarumas, rezultatų lokalumas 4. Lauko fragmentacija ir dialogo nebuvimas 5. Nekonkurencingumas ir vengimas konkuruoti 6. Izoliacija nuo Europos mokslo erdvės, (su išimtimis)	10. Disciplinoje vyrauja vyresnė mokslininkų karta (daugiausia SM) 11. Pamainos stoka, protų "nuotėkis" 12. Bendruomenių mažumas 13. Institucijų inercija ir/arba uždarumas, bendradarbiavimo vengimas 14. Plyšys tarp mokslo arba

⁴⁹ Žr. http://www.mokslas.lt/content/documents/projects/project_other/project_other390.htm (papildoma medžiaga).

	7. Visuomeninio vaidmens neaiškumas 8. Neatlieka šiuolaikiško metadisciplininio, metamokslinio ir integruojančio vaidmens 9. Kai kurių vakarietiško disciplinų stoka	taikomosios veiklos ir studijų, mokymo dominavimas prieš mokslą 15. Valdymo problemos (funkcijų neišskyrimas; finansavimo principų, prioritetų neaiškumas)
<i>Studijos</i>	16. Studijų turinio atskilimas nuo mokslo 17. Studijų neakademiškumas 18. Formalus bendrojo universitetinio lavinimo vaidmuo	19. Plyšys tarp mokslo ir studijų įstaigų, mokymo dominavimas prieš mokslą 20. Aukštojo mokslo kokybės stoka bei devalvacija 21. Perdėta specializacija, fragmentacija 22. Pamainos stoka, protų „nuotėkis“
<i>Taikomoji veikla</i>	23. Maža pasiūla 24. Atotrūkis tarp mokslo, studijų ir taikomosios veiklos 25. Valstybinių užsakymų nenuoseklumas, fragmentiškumas 26. Visuomenės kritikos funkcijos silpnumas	27. Valstybinių mokslo įstaigų funkcijų neapibrėžtumai 28. Menkas suinteresuotumas taikomąja veikla

GALIMYBĖS

<i>Sritis</i>	<i>Galimybės</i>
<i>Globalinės mokslo raidos tendencijos</i>	1. Globalinė hsm idėjų ir specialistų paklausa (Lietuvos hsm eksporto galimybės) 2. Naujosios tarpdiscipliniškumo galimybės 3. Galimybė išnaudoti objekto unikalumą
<i>ES mokslo politika</i>	4. Įsitraukimas į eurosolidarumo paieškas, ES identiteto politiką 5. Besiformuojanti hsm niša ES mokslo politikoje 6. Mokslininkų ir studentų mobilumo išnaudojimas tarptautinio lygio akademiniam sluoksniui suformuoti
<i>Tarptautiniai mokslo tinklai</i>	7. Įsitraukimas į tarptautines ir tarpregionines programas bei projektus 8. Tarptautinių, regioninių mokslo centrų kūrimas
<i>Lietuvos visuomenės, ūkio, kultūros ir mokslo poreikiai</i>	9. Didelė hsm studijų paklausa 10. Bendrojo universitetinio išsilavinimo ir hsm formuojamų bendrųjų mokslinių gebėjimų reikšmės ir paklausos augimas studijose 11. Pasitelkimas visuomenės, ūkio, politikos problemų sprendimui 12. Eurointegracijos ir globalizacijos poreikių tenkinimas
<i>Lietuvos mokslo politika</i>	13. Institucijų atgaivinimas ir bendradarbiavimo skatinimas 14. Palankių bendrųjų Lietuvos mokslo politikos nuostatų išnaudojimas 15. ES mokslo politikos spragą kompensuojančių Lietuvos mokslo politikos ir mokslo reguliavimo mechanizmų suformavimas
<i>Lietuvos hsm sistemos vidinė dinamika</i>	16. Didelis plėtros potencialas objekto požiūriu 17. Nauja hsm karta Lietuvoje 18. Tarpdisciplininių studijų plėtotė, integravimosi į (su) kitas (-omis) mokslines (-ėmis) disciplinas (-omis)

GRĖSMĖS

<i>Sritis</i>	<i>Grėsmės</i>
<i>Globalinės mokslo raidos tendencijos</i>	1. Lauko skilimas dėl skirtingo vaidmens globalizacijoje 2. Intelektualinė „kolonizacija“, vietinių, regioninių mokslo tradicijų užgožimas
<i>ES mokslo politika</i>	3. Lietuvos poreikių marginalizacija
<i>Tarptautiniai mokslo tinklai</i>	4. Neįsitraukimas į tinklus ir programas, tarptautinė institucinė marginalizacija 5. Lietuvos mokslo „nutekėjimas“ (mokslininkų eksportas)
<i>Lietuvos visuomenės, ūkio, kultūros ir mokslo poreikiai</i>	6. Izoliacija nuo visuomenės reikmių, taikomosios veiklos sunykimas, perleidimas komercinėms ar užsienio struktūroms 7. Legitimacijos krizė ir visuomenės pasitikėjimo prarastis 8. Statuso ir prestižo sunykimas
<i>Lietuvos mokslo politika</i>	9. Tolesnė hsm marginalizacija, vertinimas primestais kriterijais 10. Nepatenkinamas finansavimas
<i>Lietuvos hsm sistemos vidinė dinamika</i>	11. Mokslinio personalo senėjimas 12. Disciplinų ir institucijų tarpusavio izoliacija

STRATEGIJA

1. LIETUVOS HSM MISIJA

Lietuvos hsm misija – tyrinėti Lietuvos visuomenės, jos kultūros, ūkio, valstybingumo istorijos ir dabarties aspektus, mokslinių tyrimų rezultatus taikyti jos dabartinei plėtrai – lietuvių tautos ir kitų Lietuvos tautų „dvasios, gimtosios kalbos, rašto ir papročių“ puoselėjimui, „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“ kūrybai⁵⁰. Aktualiausius hsm aspektus šiandien apibrėžia Lietuvos integracijos į ES, globalizacijos, mokslo ir technologijų plėtros proveržio veiksniai, reflektuojami Lietuvos ir ES mokslo politikos nuostatose. Jų kontekste svarbiausi Lietuvos hsm misijos aspektai yra šie:

- ❖ Lietuvos socialinės-ekonominės plėtros skatinimas globalizacijos sąlygomis;
- ❖ Lietuvos kultūrinės tapatybės tęstinumo ir lygiavertės raiškos ES ir pasaulyje užtikrinimas;
- ❖ Hsm potencialo panaudojimas kuriant mokslo žiniomis grįstą visuomenę.

2. LIETUVOS HSM PLĖTROS VIZIJA

Šioje Strategijoje atlikta Lietuvos hsm situacijos analizė pagrindžia tokią jų ilgalaikės (ilgesniu negu 10 m. laikotarpiu) plėtros viziją:

Lietuvos humanitariniai ir socialiniai mokslai:

- ❖ Formuoja moderniąsias socialinės ir kultūrinės analizės kompetencijas, projektuoja ir prognozuoja visuomenės raidą, skatina pilietinės visuomenės plėtotę;
- ❖ Mokslo žiniomis grindžia ūkio plėtrą, kuria palankią aplinką verslui, efektyviai prisideda prie Lietuvos visuomenės, valstybės, ūkio integravimo į ES ir pasaulio socialines, ekonomines bei politines sistemas, padeda palaikyti nacionalinių ir transnacionalinių interesų pusiausvyrą politikos, ūkio ir verslo srityse;
- ❖ Veiksmingai prisideda prie Lietuvos kultūrinės tapatybės tęstinumo ir atnaujinimo, Lietuvos kultūros adekvačios raiškos Europos ir pasaulio kontekste, dalyvauja formuojant bendrą ES vertybių erdvę;

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija (preambulė), <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=208086>

- ❖ Veiksmingai prisideda prie bendros mokslo intelektualinės ir vertybinės erdvės kūrimo, kūrybingumo, lygiavertiškumo ir partnerystės pagrindais dalyvauja bendroje Europos ir pasaulio mokslo erdvėje.

3. LIETUVOS HSM PLĖTROS PRIORITETAI

Lietuvos hsm prioritetinės plėtros kryptys vidutinės trukmės (3–7 m.) laikotarpiu nustatomos vizijoje ir misijoje apibrėžtus lūkesčius sugretinus su situacijos analizėje atskleistomis stiprybėmis, silpnybėmis, galimybėmis ir grėsmėmis (žr. SSGG suvestinę). Prioritetinės plėtros kryptys turi maksimaliai išnaudoti hsm stiprybes ir galimybes lūkesčiams realizuoti, pašalinti silpnybes ir neutralizuoti grėsmes. Lūkesčių (misijos ir vizijos), stiprybių ir galimybių sugretinimas su silpnybėmis ir grėsmėmis rodo, kad *Lietuvos hsm šiuo metu reikalingas tam tikras plėtros proveržis*, kadangi esamos Lietuvos hsm sistemos stiprybės bei vidiniai resursai nėra pakankami užtikrinti misijos realizavimą, išnaudoti integracijos į ES bei globalizacijos atveriamas galimybes ir neutralizuoti grėsmes. Todėl prioritetuose akcentuoti esminiai Lietuvos hsm sistemos plėtros suaktyvinimo parametrai.

Išorinės (tarptautinės) ir vidinės (nacionalinės) aplinkos analizė rodo, kad vienas svarbiausių hsm tenkančių iššūkių šiandien yra **veiklos efektyvumo** reikalavimas. Tiek ES politika, tiek Lietuvos nacionalinės mokslo politikos nuostatos implicitiškai arba eksplicitiškai remiasi tuo, kad mokslas turi tarnauti aktualiems visuomenės plėtros uždaviniams, kad jo veiklos rezultatai turi būti pamatuojami ir socialiai pateisinami. Kaip rodo išteklių analizė, Lietuvos hsm turi *palyginti didelį, tačiau nepakankamai išnaudojamą* efektyvios veiklos potencialą. Jiems būdingas atotrūkis tarp tyrimų, studijų ir taikomosios veiklos, mokslo administravimo ir vadybos funkcijų silpnumas, netolygi taikomuoju požiūriu svarbių disciplinų bei veiklos sričių plėtra. Šiuos trūkumus dar aštrina pastarojo meto valstybinės mokslo politikos klaidos ir spragos (hsm nebūdingų akademizmo formų skatinimas, nacionalinių prioritetų ir strateginių užsakymų sistemos netobulumas). Lietuvos hsm *rezultatyvumo užtikrinimas, sanglaudos su aktualiausių šiandieninių visuomenės plėtros problemų sprendimu sustiprinimas* yra viena svarbiausių artimiausio laikotarpio jų plėtros siekiamybių.

Antrasis iššūkis, kurį Lietuvos hsm patiria kartu su visa mokslo sistema, yra **tarptautinės integracijos ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės** užtikrinimas. *Tarptautinę integraciją* skatina ir ES mokslo politika, ir objektyvūs šiuolaikinio pasaulio globalizacijos procesai. Šiuolaikinės hsm sampratos ir globalinių plėtros tendencijų analizė rodo, kad greta tarptautinės dimensijos hsm ne mažiau esmingas ir *lokalinis*

(*nacionalinis*) matmuo, kurį palaiko tarptautinius plėtros veiksnius papildanti ir balansuojanti nacionalinė hsm politika. Tarptautinė integracija hsm atveju reiškia tarptautinius ryšius, mokslo idėjų ir mokslininkų mainus, produkcijos tarptautinį sugretinimą, bet ne unifikaciją. Tačiau bet kuriuo atveju tarptautinė dimensija yra esminis veiksnys, užtikrinantis šiuolaikinių hsm produkcijos kokybės augimą ir efektyvų praktinių jų uždavinių sprendimą. Lietuvos hsm situacijos analizė rodo, kad jų *atotrūkis nuo tarptautinės mokslo erdvės vis dar yra didelis*, tarptautinės integracijos teikiamos galimybės neišnaudojamos, kokybės ugdymo priemonės ir vertinimo kriterijai tarptautiniu ir nacionaliniu aspektais yra nesubalansuoti. Atsižvelgiant į artimiausiais metais Lietuvai itin aktualią integracijos į ES aplinkybę ir į globalines mokslo plėtros tendencijas *tarptautinių ryšių ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės užtikrinimas* laikytini antruoju vidutinės trukmės laikotarpio Lietuvos hsm plėtros prioritetu.

Esminė šiandienos globalinė mokslo plėtros tendencija yra **tarpdisciplininių ir tarpinstitucinių ryšių stiprėjimas**, disciplinų ribų paslankumas ir tarpdisciplininių tyrimų plėtra, veiksmingai prisidedantys ir prie fundamentinių tyrimų pažangos, ir prie mokslo taikomosios veiklos efektyvumo augimo. Tarpdisciplininei hsm erdvei priklauso ir bendrieji mokslo epistemologijos, aksiologijos, mokslo socialinės legitimacijos klausimai, kuriuos nagrinėjami hsm atlieka metamokslinę funkciją bendrojoje mokslo sistemoje. Kaip ne kartą akcentuota šiame dokumente, Lietuvos hsm disciplinos ir institucijos pasižymi *palyginti didele tarpusavio izoliacija*, jų indėlis į bendros Lietuvos mokslo erdvės kūrimą yra nepakankamas. Šios izoliacijos mažinimas, *Lietuvos hsm mokslinio potencialo koordinavimas ir koncentravimas* yra viena esminių sąlygų, norint pasiekti plėtros proveržį Lietuvos hsm misijoje ir vizijoje numatyta linkme.

Išteklių analizė rodo, kad *Lietuvos hsm krypčių, šakų ir siauresnių disciplinų būklė yra nevienoda*. Dalis Lietuvos hsm remiasi jau susiformavusia tradicija, dalis ją tik kuria; kai kurių pasauliniu mastu pripažintų hsm krypčių Lietuvoje yra tik užuomazgos. Kita vertus, Lietuvos hsm kryptys, šakos ir siauresni dariniai yra skirtingai veikiami šiandieninės tarptautinės mokslo politikos bei mokslo taikomosios veiklos rinkos, turi nevienodas galimybes gauti paramą iš tarptautinių mokslo plėtros fondų bei programų, remtis rinkos mechanizmais. Nacionalinės mokslo politikos uždavinys yra šiuos veiksnius **racionaliai subalansuoti**, užtikrinant fundamentinių (grynujų) ir taikomųjų tyrimų pusiausvyrą, nacionaliniu požiūriu reikšmingų bei perspektyvių krypčių, šakų ir disciplinų plėtrą, galimybes rasti ir plėtoti naujoms mokslo kryptims.

Remiantis šiais argumentais ir hsm misijos bei strateginės plėtros vizijos orientyrais siūlomos tokios Lietuvos hsm vidutinės trukmės prioritetinės plėtros kryptys:

1. Veiklos efektyvumo didinimas.
2. Tarptautinių ryšių ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės užtikrinimas.
3. Lietuvos mokslo erdvės kūrimas (integracija).
4. Krypčių, šakų ir disciplinų sistemos plėtra (specializacija).

4. PRIORITETINIŲ PLĖTROS KRYPTŲ TIKSLAI

Tikslai detalizuoja Lietuvos hsm plėtros prioritetus valstybės reguliavimui prieinamose hsm institucijų ir jų veiklos sektorių srityse. Svarbiausios tokio reguliavimo galimybės yra susijusios su mokslo produkcijos vertinimu, rėmimu ir skatinimu; mokslo institucijų sistemos tobulinimu; mokslo plėtrai palankios išorinės (tarptautinės) ir vidinės (nacionalinės) juridinės bei ekonominės aplinkos formavimu. Atsižvelgiant į šias galimybes siūlomi tokie Lietuvos hsm prioritetinių plėtros krypčių tikslai:

1. Veiklos efektyvumo didinimas

- 1.1. Sukurti efektyvumą skatinančią hsm taikomosios veiklos valstybinio rėmimo sistemą;
- 1.2. Patobulinti hsm universitetines studijas;
- 1.3. Paskatinti hsm ir verslo sanglaudą;
- 1.4. Paskatinti hsm ir kultūros sferos sąveiką;
- 1.5. Efektyvinti hsm infrastruktūrą.

2. Tarptautinių ryšių ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės užtikrinimas

- 2.3. Užtikrinti pakankamą paramą Lietuvos hsm tarptautiniam bendradarbiavimui;
- 2.4. Suformuoti kokybės augimą skatinančius hsm produkcijos vertinimo kriterijus.

3. Lietuvos mokslo erdvės kūrimas (integracija)

- 3.1. Sukurti palankias sąlygas hsm ir hsm / fbtm disciplinų tarpusavio ryšių ir bendradarbiavimo plėtrai;
- 3.2. Patobulinti hsm ir hsm / fbtm institucijų tarpusavio sąveiką;
- 3.3. Paskatinti hsm bendruomenių konsolidaciją ir bendradarbiavimą.

4. Krypčių, šakų ir disciplinų sistemos plėtra (specializacija)

4.1. Krypčių, šakų, disciplinų sistemos plėtra.

4.2. Tradicinių ir naujų krypčių, šakų ir disciplinų balansas.

5. LIETUVOS HSM PLĖTROS UŽDAVINIAI IR PRIEMONĖS

Norint pasiekti prioritetinių plėtros krypčių tikslus, reikia išspręsti konkrečius strateginės plėtros procese išskylančius uždavinius. Šios Strategijos rengimo darbo grupė neturėjo galimybės iki finansinių skaičiavimų ir konkrečių veiksmų plano lygmens detalizuoti strateginės plėtros uždaviniams išspręsti reikalingas priemones, todėl čia ribojamasi *svarbiausių uždavinių ir priemonių identifikavimu* (žr. tolesnius psl.). Šie siūlymai turėtų būti toliau tikslinami ir konkretinami Lietuvos mokslo politiką įgyvendinančių institucijų, konsultuojantis su Lietuvos hsm bendruomenėmis. Dalis jų neišvengiamai peržengia hsm strateginės plėtros ribas ir turėtų būti svarstomi visos Lietuvos mokslo sistemos tobulinimo kontekste.

<i>Prioritetai</i>	<i>Tikslai</i>	<i>Uždaviniai</i>	<i>Priemonės</i>
1. Veiklos efektyvumo didinimas	1.1. Sukurti efektyvumą skatinančią hsm taikomosios veiklos valstybinio rėmimo sistemą	1.5.1. Sukurti valstybės užsakymų sistemą, panaudojančią Lietuvos hsm potencialą ir įtakojančią jo plėtrą hsm misijos nurodytomis linkmėmis.	1.5.1.1. Sukurti nacionalinę kultūrinės tapatybės testinumo ir lygiavertės raiškos ES ir pasaulyje mokslinių tyrimų ir taikomųjų mokslo projektų programą
			1.5.1.2. <i>Valstybės socialinės politikos, ūkio, administravimo užsakymai</i>
		1.5.2. Patobulinti finansinius hsm reguliavimo svertus	1.1.1.3. Numatyti paskatas hsm institucijoms už konkursiniu būdu įgyvendinamus valstybės institucijų problemų sprendžiamuosius projektus. <i>Taip pat priemonė 1.3.2.</i>
	1.2. Patobulinti hsm universitetines studijas	1.2.1. Koreguoti aukštojo mokslo politiką	1.2.1.3. Nacionalinėje aukštojo mokslo politikoje įtvirtinti ir įgyvendinti hsm kompetencijomis pagrįstą žmogiškųjų išteklių plėtros prioritetą.
		1.2.2. Efektyvinti studijų sistemą	1.2.2.3. Lietuvos studijų sistemoje įtvirtinti dvigubos specialybės galimybę.
		1.2.3. Suaktyvinti hsm integruojantį vaidmenį studijų turinyje	1.2.3.3. Sustiprinti hsm vaidmenį universitetinių studijų bendrojo lavinimo srityje.
	1.3. Paskatinti hsm ir verslo sanglaudą	1.3.1. Sukurti teises bei administracines prielaidas, skatinančias verslo ir hsm sanglaudą.	1.3.1.1. Inicijuoti įstatymų lengvatas mokslą naudojančim verslui
			1.3.1.2. Padidinti paskatas už iš verslo gaunamus pinigus
	1.4. Paskatinti hsm ir kultūros sferos sąveiką	1.4.1. Hsm produkcijos vertinimo ir finansavimo sistemoje įtvirtinti visuomenės ir kultūros kritikos viešąjį diskursą palaikančias priemones.	1.4.1.1. Hsm produkcijos vertinimo sistemoje pripažinti visuomenės ir kultūros kritikai skirtas publikacijas <i>Taip pat priemonė 1.1.1.1.</i>
	1.5. Efektyvinti hsm infrastruktūrą	1.5.1. Sustiprinti Lietuvos hsm institucijų veiklos specializaciją ir skirtingų sektorių institucijų veiklos sanglaudą	1.5.1.1. Strateginės plėtros kontekste peržiūrėti ir suderinti dabartinių Lietuvos hsm institucijų plėtros planus.
			1.5.2. Sustiprinti Lietuvos hsm administracinius ir vadybinius gebėjimus
		1.5.3. Skatinti hsm sistemos savireguliaciją	1.5.2.1. Valstybinėse hsm institucijose įsteigti mokslo vadybos padalinius
			1.5.2.2. Paskatinti nevalstybinių mokslo vadybos institucijų kūrimąsi
		1.5.3.1. Įsteigti nacionalinę hsm tarybą ir nacionalinį hsm plėtros fondą <i>Taip pat 3.3 priemonės</i>	

		1.5.4. Atnaujinti hsm produkcijos sklaidos ir informacinių išteklių infrastruktūrą	1.5.4.1. Parengti kompleksinį Lietuvos hsm produkcijos sklaidos ir informacinių išteklių infrastruktūros atnaujinimo planą, apimančią mokslo leidybos (taip pat elektroninės), bibliotekų aprūpinimo, duomenų bazių kūrimo ir įsigijimo sritis. <i>Taip pat priemonė 2.5.1.1.</i>
2. Tarptautinių ryšių ir tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslo produkcijos kokybės užtikrinimas	2.1. Užtikrinti pakankamą paramą Lietuvos hsm tarptautiniam bendradarbiavimui	2.1.1. Sustiprinti paramą ir kofinansavimą hsm projektams, dalyvaujantiems arba siekiantiems dalyvauti ES mokslo programose bei projektuose.	2.1.1.1. Paskatų už lėšas, hsm institucijų gaunamas iš tarptautinių projektų, koeficientus padidinti atsižvelgiant į hsm ir fbtm galimybių gauti tokį finansavimą netolygumą
		2.1.2. Užtikrinti Lietuvos hsm tarptautinį atstovavimą	2.1.2.1. Pasiiekti, kad Lietuva būtų atstovaujama Europos mokslo fonde.
		2.1.3. Sukurti organizacines bei finansines prielaidas ES lygį atitinkantiems Lietuvos ir užsienio hsm centrų mokslininkų mainams.	2.1.3.1. Apsvarstyti galimybes Lietuvoje įkurti tarptautinius ir regioninius hsm centrus, paremti jų steigimą ir plėtotę.
			2.1.3.2. Sustiprinti paramą hsm mokslininkų užsienio kelionėms <i>Taip pat priemonė 2.1.1.1.</i>
		2.1.4. Užtikrinti mokslinės informacijos, reikalingos moksle ir studijose, prieinamumą	2.1.4.1. Sukurti fundamentinių hsm veikalų vertimų į lietuvių kalbą programą, tęsiančią ALF programos „Atviros Lietuvos knyga“ vykdymą <i>Taip pat priemonė 1.5.4.1.</i>
	2.1.5. Užtikrinti adekvačią paramą Lietuvos hsm produkcijos tarptautinei sklaidai	2.1.5.1. Tarptautinių žurnalų ir mokslo darbų vertimų rėmimas	
	2.2. Suformuoti kokybės augimą skatinančius hsm produkcijos vertinimo kriterijus	2.2.1. Hsm produkcijos vertinimo, mokslininkų kvalifikacijos reikalavimų ir atestavimo sistemoje patikslinti tarptautinius kokybės kriterijus	
2.2.2. Hsm produkcijos vertinimo, mokslininkų kvalifikacijos reikalavimų ir atestavimo sistemoje patikslinti lituanistinius kriterijus			
2.2.3. Užtikrinti hsm bendruomenių indėlį į produkcijos kokybės palaikymą ir priežiūrą		2.2.3.1. Inicijuoti Lietuvos hsm bendruomenių diskusijas apie jų mokslo kryptių (sričių, šakų, disciplinų) plėtros strategiją, produkcijos kokybės nustatymo ir skatinimo kriterijus.	
3. Lietuvos mokslo erdvės kūrimas	3.1. Sukurti palankias sąlygas hsm ir hsm / fbtm disciplinų tarpusavio ryšių ir	3.1.1. Palaikyti tarpdisciplininius ir tarpinstitucinius hsm projektus.	Valstybės užsakymų, programų, konkursų priemonės
		3.1.2. Palaikyti tarpdisciplininius ir tarpinstitucinius mokslo leidinius.	Finansavimo sistema

(integracija)	bendradarbiavimo plėtrai	3.1.3. Stiprinti hsm sąveiką su fbtm ir vaidmenį bendroje mokslo sistemoje	Studijų pertvarka
	3.2. Patobulinti hsm ir hsm / fbtm institucijų tarpusavio sąveiką	3.2.1. Paremti nacionalinio hsm kompetencijos tinklo, pažangiųjų tyrimų centro (centrų) kūrimąsi	
	3.3. Paskatinti hsm bendruomenių konsolidaciją ir bendradarbiavimą	3.3.1. Skatinti hsm sričių, krypčių, šakų nacionalinių asociacijų kūrimąsi ir dalyvavimą mokslo administravimo ir mokslo politikos veikloje.	3.3.1.1. Paramos nacionaliniams disciplinų renginiams programa
4. Krypčių, šakų, disciplinų sistemos plėtra (specializacija)	4.1. Užtikrinti perspektyvių naujų hsm disciplinų plėtros galimybes	4.1.1. Išsiaiškinti krypčių, šakų ir disciplinų sistemos plėtros poreikius	4.1.1.1. Atlikti išsamų Lietuvos hsm krypčių, šakų ir tarpdisciplininių tyrimų sričių būklės įvertinimą Lietuvos hsm strateginės plėtros ir tarptautinės hsm situacijos kontekste.
		4.1.2. Skatinti perspektyvių naujų hsm krypčių, šakų, disciplinų ir tarpdisciplininių tyrimų sričių radimąsi ir plėtrą.	Vertinimo, finansavimo ir administracinėmis priemonėmis
	4.2. Užtikrinti tradicinių tradicinių disciplinų veiklos tęstinumą	4.2.1. Užtikrinti grynųjų (neturinčių tiesioginės taikomosios reikšmės) hsm tyrimų plėtrą	<i>Priemonė 1.5.3.1.</i>
		4.2.2. Palaikyti tradicinių krypčių, šakų, disciplinų, reikalingų subalansuotai hsm sistemos plėtrai, nedidelių bendruomenių kritinę masę	